

Baltic Institute of Social Sciences

Pētījuma ziņojums

**Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz
atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni
jauniešu vidū**

4.posms

Pētījuma pasūtītājs:

Rīgas domes Labklājības departaments

Pētījuma veicējs:

Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (BISS)

Rīga,

2012. gada 10. decembris

Baltic Institute of Social Sciences
Elizabetes iela 65-16,
Rīga, LV-1050, Latvija
T. (+371) 67541528
F. (+371) 67217560
e-pasts: biss@biss.soc.lv
www.biss.soc.lv

SATURS

1. PĒTĪJUMA APRAKSTS	3
1.1. Pētījuma mērķis.....	3
1.2. Pētījuma uzdevumi.....	3
1.3. Aptaujas izlases raksturojums	3
1.4. Aptaujas metodes un pētījuma veikšanas gaitas raksturojums	4
2. ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANAS IZPLATĪBA	7
2.1. Tabaka.....	7
2.2. Alkohols.....	12
2.3. Citu aizliegtu un atkarību izraisošo vielu lietošana.....	16
3. PERSONĪBAS RAKSTUROJUMS UN PAŠVĒRTĒJUMS	20
3.1. Jauniešu apmierinātība ar sevi un savu dzīvi.....	20
3.2. Jauniešu emocionālais stāvoklis	22
3.3. Jauniešu attieksme pret noteikumu ievērošanu.....	23
3.4. Agresīvas uzvedības vērtējums un attieksme pret to	25
3.5. Satraucošu pārdzīvojumu pieredze	26
3.6. Brīvā laika pavadīšana.....	28
3.7. Devianta uzvedība un vardarbība jauniešu vidū.....	30
3.8. Personības individuālo faktoru saistība ar atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu.....	32
4. ATTIECĪBAS AR VIENAUDŽIEM UN TO IETEKME	46
4.1. Iespēja saņemt atbalstu no draugiem	46
4.2. Devianta uzvedība draugu vidū	46
4.3. Atkarību izraisošo vielu lietošana vienaudžu vidū.....	47
4.4. Viedoklis par atkarību izraisošo vielu lietošanas prestižu vienaudžu vidū.....	49
4.5. Vienaudžu ietekme uz atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu.....	51
5. SKOLAS VIDE UN ATTIEKSME PRET MĀCĪBĀM	56
5.1. Attieksmes pret mācībām	56
5.2. Informācijas tehnoloģiju lietošana.....	59
5.3. Skolas vides ietekme uz atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu.....	60
6. ĢIMENES FAKTORU SAISTĪBA AR ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANU .	68
6.1. Ģimenes situācija skolēnu pašvērtējumā	68
6.2. Vecāku un bērnu savstarpējās saites	71
6.3. Vecāku attieksme pret atkarību izraisošo vielu lietošanu	74
6.4. Ģimenes ietekme uz atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu	76
7. REZULTĀTU KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI.....	82

1. PĒTĪJUMA APRAKSTS

1.1. Pētījuma mērķis

Analizēt riska un aizsargājošo faktoru ietekmi uz atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni jauniešu vidū, nodrošinot datu salīdzināšanu ar 2006., 2008. un 2010.gada aptaujām.

1.2. Pētījuma uzdevumi

- 1) Sagatavot aptaujas instrumentāriju, izmantojot starptautiskā salīdzinošā pētījuma „Eiropas pilsētas pret narkotikām (ECAD – European Cities Against Drugs) izstrādāto metodoloģiju;
- 2) Veikt reprezentatīvu 2800 Rīgas 15 – 16 gadus vecu skolu jauniešu aptauju;
- 3) Analizēt aptaujas datus par riska un aizsargājošo faktoru ietekmi uz atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni jauniešu vidū, salīdzinot ar 2006., 2008. un 2010.gada aptaujām.

1.3. Aptaujas izlases raksturojums

Lai noskaidrotu riska un aizsargājošo faktoru ietekmi uz atkarību izraisošo vielu lietošanas līmeni jauniešu vidū, tika veikta reprezentatīva 2800 Rīgas 15 – 16 gadus vecu jauniešu aptauja Rīgas pilsētas izglītības iestādēs, pielietojot vienpakāpes stratificēto klasteru izlases metodi. Saskaņā ar starptautisko metodoloģiju par izlases vienību pētījumā tika pieņemta klase. Atsevišķas apakšizlases tika veidotas 9. un 10.klašu grupām. Nepieciešamais klašu skaits tika aprēķināts nepieciešamo skolēnu skaitu dalot ar vidējo skolēnu skaitu klasē.

Lai nodrošinātu aptauju datu salīdzināmību, līdzīgi kā citos aptaujas gados, izlasē tika iekļautas tikai tās Rīgas pilsētas izglītības iestādes, kurās ir 9. un 10.klase, un izlase neaptver vakara maiņu skolas vai tās skolas, kurās mācās bērni ar nopietniem garīgās vai fiziskās veselības traucējumiem un kuriem būtu grūtības aizpildīt apjomīgo skolēnu aptaujas anketu.

Saskaņā ar Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta savākto statistisko informāciju 2012./2013.mācību gadā Rīgas vispārizglītojošajās izglītības iestādēs 9.klašu grupā mācās 5321 skolēns, bet 10.klašu grupā – 4856 skolēnu. Par atbilstošām iekļaušanai izlasē tika atzītas 323 klases no 79 skolām (9.klašu grupā 173 klases, bet 10.klašu grupā – 150 klases). Lai nodrošinātu aptaujā paredzēto izlases apjomu, klašu izlase tika veikta, pieņemot, ka nepieciešams iekļaut par 30% klases vairāk (atteikumu dēļ, kā arī tādēļ, ka vidējais skaits klasē aptaujas laikā nav sasniedzams - skolēni slimo, neapmeklē skolu, piedalās dažādos skolas pasākumos aptaujas laikā un

tml.). Līdz ar to klašu izlasē tika iekļautas 175 klases - 9.klašu grupā 94 klases, bet 10.klašu grupā – 81 klase.

Anketēšana tika kontrolēta arī, sekojot līdzī tam, lai tiktu nodrošināta proporcionāla klašu ar noteiktu mācību valodu aptaujāšana. Saskaņā ar Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta savākto statistisko informāciju 2012./2013.mācību gadā Rīgas vispārizglītojošajās izglītības iestādēs 9.klašu un 10.klašu grupā mācījās 54% skolās ar latviešu mācību valodu un 46% - skolās, kas īsteno mazākumtautību programmas.

1.4. Aptaujas metodes un pētījuma veikšanas gaitas raksturojums

Pētījumā izmantotā aptaujas metode bija skolēnu anketēšana latviešu un krievu valodā (grupas anketēšana klasē). Skolēnu anketēšana tika organizēta Rīgas pilsētas izglītības iestādēs. Pirms aptaujas uzsākšanas tika veikta intervētāju apmācība un instruēšana par aptaujas anketas jautājumiem un darba organizācijas procesu.

Aptaujas lauka darba pirmais posms bija skolu direktoru informēšana par aptauju pa e-pastu un telefoniski, nosūtot pētījuma aprakstu un aicinājumu sadarboties, kā arī Rīgas domes sagatavotu atbalsta vēstuli. Pēc tam tika precizēta diena un laiks, kad intervētāji var ierasties skolā, lai veiktu anketēšanu. Anketēšana tika plānotā tā, lai aptaujas laikā klasē atrastos viens intervētājs, kurš izdalīja anketas, īsumā pastāstīja skolēniem par pētniecisko projektu, atbildēja uz skolēnu jautājumiem par anketu un nogādāja aizpildītās anketas atpakaļ uz BISS biroja telpām.

Aptaujā atteicās piedalīties viena skola – Rīgas Franču licejs. Kopumā skolu administrācija un skolēni bija atsaucīgi un nerādīja būtiskus šķēršļus aptaujas veikšanai. Aptauja visbiežāk tika veikta klases stundas/ audzināšanas stundas laikā. Lielākā daļa skolēnu bija ieinteresēti aptaujas norisē, tomēr aptaujas aizpildīšana viņiem šķita diezgan nogurdinoša (galvenais iemesls – apjomīgā aptaujas anketa). Daudzus skolēnus uzjautrināja/ uzbudināja jautājumi par atkarības vielu lietošanu, tie radīja vēlmi apspriesties savā starpā un ķīķināt. Daudziem skolēniem nebija skaidrs, kas ir ritalīns (aptaujas anketas 60.jautājums) – šādu jautājumu uzdeva gandrīz katrā klasē. Grūtības skolēniem sagādāja precīzi noteikt un ierakstīt savu garumu un svaru.

Vidējo anketas aizpildīšanas laiku aptaujā ir grūti noteikt, jo netika veikta precīza anketas aizpildīšanas ātruma uzskaitē, bet aptuvenie novērtējumi liecina, ka lielākā daļa skolēnu anketu aizpildīja vienas mācību stundas laikā – 40 minūtēs. Bija vērojams, ka vidēji 4-5 skolēni klasē anketu

aizpildīja ātrāk – apmēram 30 minūtēs, un apmēram 4-5 skolēni palika anketu pildīt vēl arī starpbrīdī (viņu vidējais anketas aizpildīšanas ilgums – 45-50 minūtes).

Pētījumā tika veiktas šādas darba kvalitātes nodrošināšanas procedūras: aizpildīto anketu kvalitātes pārbaude, anketu numerācija, datu ievades kontrole, datu loģiskās atbilstības kontrole.

Kopumā tika izdalītas un savāktas 2894 aptaujas anketas 135 Rīgas skolu klasēs, no kurām pēc kontroles procedūras kā neatbilstošas kvalitātes vai nepilnīgi aizpildītas tika atzītas 93 anketas. Ievadīto datu atbilstības loģiskās kontroles rezultātā vēl 37 anketas tika atzītas par nederīgām, līdz ar to kopējais sasniegtais aptaujas izlases lielums ir 2764 skolēni. Detalizētāku raksturojumu skatīt 1.1.tabulā.

1.1. tabula. Sasniegtās skolēnu aptaujas izlases raksturojums

	Kopā	Centra rajons	Kurzemes rajons	Latgales priekšpilsēta	Vidzemes priekšpilsēta	Zemgales priekšpilsēta	Ziemeļu rajons
Klašu skaits	135	16	30	36	25	12	16
LV	79	10	11	16	23	12	7
KV	56	6	19	20	2		9
LV – 9.klase	43	5	5	10	13	6	4
KV – 9. klase	32	3	10	13	1		5
LV – 10. klase	36	5	6	6	10	6	3
KV – 10. klase	24	3	9	7	1		4

Apzīmējumi: LV- aptauja veikta latviski skolās ar latviešu mācību valodu, KV – aptauja veikta krieviski skolās, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas.

Skolēnu anketēšanas klasēs laiks: 2012. gada 18.septembris – 15.novembris. Detalizētu aprakstu skatīt 1.2.tabulā.

1.2. tabula. Aptaujas veikšanas gaita

Nr.	Aktivitāte	Laika periods
1.	Direktoru informēšana par aptauju pa e-pastu un telefoniski	14.09.2012. – 18.09.2012.
2.	Anketēšanas laika precizēšana	15.09.2012. – 15.11.2012.
3.	Anketēšana skolās	18.09.2012. – 15.11.2012. (Izņemot rudens brīvlaika nedēļu no 29.10.2012. līdz 2.11.2012.)

2. ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANAS IZPLATĪBA

Šajā nodaļā ir apkopoti aptaujas rezultāti par atkarību izraisīto legālo vielu (tabaka un alkohols) un nelegālo vielu (marihuāna/hašišs, amfetamīni, ekstazī, kokaīns, heroīns, LSD un citi halucinogēni) lietošanas ieradumiem un to izplatību 9.- 10.klašu skolēnu vidū Rīgā.

2.1. Tabaka

Cigarešu smēķēšana dzīves laikā

Kaut reizi savas dzīves laikā smēķējuši cigaretes ir 67% (2010.gadā – 72%) aptaujāto skolēnu, savukārt 40 reizes un vairāk to ir darījuši 26%. Tas nozīmē, ka 26% skolēnu pastāv zināms regulāras smēķēšanas risks. 10.klases skolēni savā dzīvē ir biežāk pamēģinājuši smēķēt cigaretes nekā 9.klases skolēni – attiecīgi 71% un 64% (2010.gadā – attiecīgi 75% un 69%). Tāpat kā 2010.gada aptaujā dzīves laikā smēķēt pamēģinājušo skolēnu vidū nav konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības dzimumu starpā – gan zēnu, gan meiteņu vidū smēķēt pamēģinājušo īpatsvars ir vienlīdz augsts.

2.1. tabula. Dzīves laikā smēķēt pamēģinājušo un 40 un vairāk reizu dzīves laikā smēķējušo īpatsvars 9. un 10.klašu zēnu un meiteņu vidū, 2010., 2012.gads, %

	2010.gads					2012.gads				
	Dzimums		Klase		Kopā	Dzimums		Klase		Kopā
	Z	M	9.kl.	10.kl.	===	Z	M	9.kl.	10.kl.	===
Dzīves laikā smēķējušie	71	73	69	75	72	68	67	64	71	67
40+ reizes dzīves laikā smēķējušie	32	31	26	37	31	26	26	23	30	26

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā, kl. - klase

Salīdzinot 2012.gada aptaujas rezultātus ar iepriekšējos gados veiktajiem pētījumiem, jāsecina, ka kopējais smēķēt pamēģinājušo īpatsvars saglabājas stabils ar nelielu tendenci samazināties, vērtējot datus dinamikā. Iegūtie rādītāji sadalījumā pēc dzimuma pazīmes liecina, ka zēnu vidū kopš 2008.gada šis rādītājs pakāpeniski samazinās. 2006.gadā, saskaņā ar pētījuma datiem, dzīves laikā smēķēt pamēģinājušo zēnu īpatsvars bija 72%, 2008.gadā – 76%, 2010.gadā – 71% un 2012.gadā – 68%. Attiecīgi meiteņu vidū dinamika ir šāda: 2006.gadā – 71%, 2008.gadā – 74%, 2010.gadā – 73%, 2012.gadā – 67%. Par līdzīgu tendenci liecina arī rādītājs par 40 un vairāk

cigarešu izsmēķēšanu dzīves laikā. 2006.gadā 34% zēnu un 28% meiteņu atzina, ka ir izsmēķējuši 40 un vairāk cigaretes savas dzīves laikā, 2008.gadā – 38% zēnu un 34% meiteņu, 2010.gadā – 32% zēnu un 31% meiteņu, 2012.gadā – 26% zēnu un 26% meiteņu.

Cigarešu smēķēšana pēdējā mēneša laikā

Pēdējā mēneša laikā smēķējis ir aptuveni katrs trešais skolēns (32%), bet katrs piektais skolēns (20%) ir ikdienas smēķētājs, jo izsmēķē vismaz vienu cigareti dienā. Ja pēc dzimuma pazīmes nav būtiskas atšķirības pēdējā mēneša laikā un ikdienā smēķējušo sadalījumā, tad starp klašu grupām tādas pastāv – 10.klašu skolēnu īpatsvars, kas ir smēķējuši pēdējā mēneša laikā ir augstāks nekā 9.klašu skolēnu vidū, attiecīgi 36% un 26% jauniešu norādījuši, ka ir smēķējuši pēdējo 30 dienu laikā (2010.gada dati rāda līdzīgu ainu). Mazāk nozīmīga atšķirība ir rādītājā, kas atspoguļo ikdienas smēķētāju īpatsvaru – 9.klašu skolēnu vidū 18% smēķē katru dienu, 10.klašu skolēnu grupā tādi ir 23%.

Salīdzinot 2012.gada aptaujas rezultātus ar 2010.gada pētījuma datiem, redzams, ka kopumā ir nedaudz samazinājies ikdienas smēķētāju skaits no 26% līdz 20%. Izteiktāks šis samazinājums ir tieši 10.klašu skolēnu vidū – no 30% 2010.gadā līdz 23% 2012.gadā.

2.2. tabula. Pēdējā mēneša laikā smēķējušo un ikdienas smēķētāju īpatsvars 9. un 10.klašu zēnu un meiteņu vidū, 2010., 2012.gads, %

	2010.gads					2012.gads				
	Dzimums		Klase		Kopā	Dzimums		Klase		Kopā
	Z	M	9.kl.	10.kl.	===	Z	M	9.kl.	10.kl.	===
Pēdējā mēneša laikā smēķējušie	33	39	31	42	36	30	33	26	36	32
Ikdienas smēķētāji	25	27	23	30	26	20	20	18	23	20

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā, kl. - klase

Veicot salīdzinājumu ar 2006., 2008., 2010.gada aptauju datiem, var novērot pozitīvu tendenci – pakāpeniski, kaut arī par dažiem procentpunktiem pieaug to jauniešu īpatsvars, kas pēdējo 30 dienu laikā nav smēķējuši nevienu cigareti. 2006.gadā nevienu cigareti mēneša laikā nebija izsmēķējuši 62% skolēnu, savukārt 2012.gadā šis rādītājs ir sasniedzis 68%. 2.3. tabulā ir redzama kopējā dinamika. Salīdzinājums parāda arī to, ka pakāpeniski turpina samazināties ikdienas smēķētāju īpatsvars – no 29% un 30% 2006. un 2008.gadā līdz 20% 2012.gadā.

2.3. tabula. Smēķēšanas biežums pēdējā mēneša laikā 2006., 2008., 2010. un 2012.gada pētījumos saistībā ar dzimumu, %

	2006.gads			2008.gads			2010.gads			2012.gads		
	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K
Nevienu cigareti	61	63	62	59	60	60	67	61	64	70	67	68
Mazāk par 1 cigareti nedēļā	6	8	7	6	6	6	5	7	6	7	9	8
Mazāk par 1 cigareti dienā	4	5	5	3	4	4	3	5	4	3	4	4
Ikdienas smēķētāji no tiem:	29	24	26	33	29	30	25	27	26	20	20	20
1-5 cigaretes dienā	9	10	10	11	13	12	10	14	12	7	10	8
6-10 cigaretes dienā	6	5	5	8	6	7	6	7	6	5	4	5
11-20 cigaretes dienā	5	4	4	5	4	4	4	3	4	3	2	3
Vairāk par 20 cigaretēm dienā	9	5	7	9	6	7	5	4	4	4	4	4

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā

Lai novērtētu vecāku un brāļu/māsu tabakas lietošanas ieradumus kā ietekmējošā faktora nozīmi, aptaujā tika uzdoti jautājumi arī par vecāku un tuvāko ģimenes locekļu atkarību izraisošo vielu lietošanas ieradumiem. Analizējot datus tieši par tabakas lietošanu, lietderīgi ir dati, ko sniedz atbildes uz jautājumu par to, vai tēvs, māte, brālis, māsa ik dienu smēķē tabaku. Rezultāti rāda, ka 38% skolēnu tēvs smēķē tabaku ik dienu, 25% - māte smēķē tabaku ik dienu, 16% - brālis vai māsa smēķē tabaku ik dienu. Svarīgi piebilst, ka nedz dzimumu starpā, nedz klašu grupu starpā šajā rādītājā nav novērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības. Salīdzinājumā ar iepriekšējos gados veiktajām aptaujām situācija nav mainījusies. 2010.gadā 41% jauniešu bija norādījuši, ka viņu tēvs ikdienā smēķē, 26% minējuši, ka ikdienā smēķē māte, 17% atzinuši, ka viņu brālis vai māsa ir ikdienas smēķētāji.

Citu tabakas veidu lietošana/smēķēšana

Pētījumā ir iegūti dati arī par citu tabakas formu – košļājamās (zelējamās), šņaucamās tabakas un ūdenspīpes - lietošanu dzīves laikā un pēdējo 30 dienu laikā.

Vispopulārākais no trim minētajiem tabakas lietošanas veidiem ir ūdenspīpes smēķēšana, ko savas dzīves laikā ir darījuši 63% aptaujāto skolēnu, šņaukuši tabaku ir 19%, savukārt košļājuši tabaku ir 14%. Salīdzinot ar 2010.gada datiem, tikai viens rādītājs ir samazinājies – proti, 2010.gadā 28% jauniešu norādīja, ka savas dzīves laikā ir šņaukuši tabaku. Dzīves laikā dažādas tabakas formas pamēģinājušo skolēnu īpatsvars ir ievērojami augstāks nekā pēdējo 30 dienu laikā.

Pēdējā mēneša laikā ūdenspīpi ir lietojuši 17% skolēnu, šņaukuši tabaku ir 6% un košļājuši tabaku – 5% respondentu. Kopš 2008.gada pakāpeniski ir samazinājies to jauniešu īpatsvars, kas pēdējā mēneša laikā ir lietojuši ūdenspīpi- attiecīgi no 38% 2008.gadā līdz 17% 2012.gadā.

Šņaucamās un košļājamās tabakas lietotāju īpatsvars gan dzīves laikā, gan pēdējā mēneša laikā ir augstāks zēnu vidū. Ūdenspīpes lietotāju vidū statistiski nozīmīgas atšķirības pēc dzimuma pazīmes nav. Tāpat nav konstatētas vērā ņemamas atšķirības visos trijos tabakas lietošanas veidos atkarībā no klašu grupas.

Kopējā visu trīs tabakas veidu lietošanas dinamika četros pētījuma posmos laikā no 2006. līdz 2012.gadam sadalījumā pēc dzimuma un klašu grupas pazīmes ir atspoguļota 2.4.tabulā.

2.4.tabula. Citu tabakas formu lietošana dzīves un pēdējā mēneša laikā 2006., 2008., 2010. un 2012.gada pētījumos saistībā ar dzimumu, %

	2006.gads			2008.gads			2010.gads			2012.gads		
	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K
Dzīves laikā												
Košļājamā tabaka	13	5	9	17	6	11	20	8	14	21	8	14
Šņaucamā tabaka	43	26	35	42	28	33	33	23	28	23	15	19
Ūdenspīpe	n.a.	n.a.	n.a.	68	67	68	62	66	64	64	62	63
Pēdējā mēneša laikā												
Košļājamā tabaka	6	2	4	6	2	4	8	1	5	9	3	5
Šņaucamā tabaka	22	10	16	17	7	12	11	5	8	8	4	6
Ūdenspīpe	n.a.	n.a.	n.a.	39	37	38	30	32	31	19	16	17

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā, n.a. – nav attiecināms, jo rādītājs nav bijis iekļauts anketā

Smēķēšanas uzsākšanas vecums

2010.gada aptaujas anketā jautājumā par to, kādā vecumā jaunieši izsmēķējuši savu pirmo cigareti un sākuši smēķēt ikdienā, tika izmantota plašāka skala, sākot no 9 gadu vecuma un agrāk. Lai varētu veikt salīdzinājumu, 2010.gada datus ir summētas atbildes 9 gadu vecumā un agrāk, 10 gadu vecumā un 11 gadu vecumā.

2012.gada dati liecina, ka apmēram viena ceturtdaļa (24%) 15-16 gadus vecu jauniešu pirmo cigareti ir izsmēķējuši 11 gadu vecumā vai agrāk. Viena trešā daļa jauniešu (33%) ir norādījuši, ka ikdienā uzsākuši smēķēt ir 14 gadu vecumā.

Zēni biežāk nekā meitenes norādījuši, ka smēķēt sākuši 11 gadu vecumā vai agrāk – attiecīgi 29% un 20% no visiem smēķēt pamēģinājušajiem zēniem un meitenēm. Tas nozīmē, ka meitenes smēķēt sāk nedaudz vēlāk – ap 13 gadu vecumu. Līdzīgi secinājumi izriet, analizējot atšķirības zēnu

un meiteņu starpā attiecībā uz vecumu, kad jaunieši sākuši smēķēt ikdienā: 37% meiteņu norādījušas, ka ikdienā sākušas smēķēt 14 gadu vecumā, zēnu vidū šis rādītājs ir 29%.

2.5. tabula. Smēķēt pamēģināšanas vecums pēc dzimuma un klases, 2010., 2012.gads, % no smēķēt pamēģinājušajiem

		<=11 gadi	12 gadi	13 gadi	14 gadi	>=15 gadi
9.klase	2010	33	20	20	19	8
	2012	26	25	22	20	7
10.klase	2010	27	17	18	19	19
	2012	22	17	19	22	19
Zēni	2010	36	20	16	15	12
	2012	29	21	17	19	13
Meitenes	2010	25	17	21	22	14
	2012	20	21	24	23	12
Kopā	2010	30	18	19	19	13
	2012	24	21	21	21	13

Zināmas atšķirības vērojamas arī klašu grupu starpā – 9.klašu skolēni biežāk nekā 10.klašu skolēni norādījuši, ka smēķēt sākuši 11-12 gadu vecumā (attiecīgi 26%-25% un 22-17%). Tas pats attiecināms uz ikdienā smēķēt sākšanas vecumu - 38% 9.klašu skolēnu un 28% 10.klašu skolēnu minējuši, ka 14 gadu vecumā uzsākuši smēķēt ikdienā. Savukārt 15 gadu vecumā katru dienu sākuši smēķēt 16% 9.klašu skolēni un 44% 10.klašu skolēni. Kopumā šādi dati liecina par to, ka 9.klašu skolēni smēķēt ikdienā sākuši agrāk nekā 10.klašu skolēni. Taču ir redzams arī tas, ka jauniešiem ir raksturīgi norādīt savam pašreizējam vecumam tuvāko gadu daudzumu, kad viņi ir sākuši smēķēt ikdienā, kas arī, iespējams, ir galvenais šo atšķirību iemesls.

2.6. tabula. Ikdienā smēķēt uzsākšanas vecums pēc dzimuma un klases, 2010., 2012.gads, % no smēķēt pamēģinājušajiem

		<=11 gadi	12 gadi	13 gadi	14 gadi	>=15 gadi
9.klase	2010	12	11	19	35	23
	2012	8	14	24	38	16
10.klase	2010	8	12	16	21	43
	2012	6	8	14	28	44
Zēni	2010	15	13	16	26	30
	2012	10	13	14	29	34
Meitenes	2010	6	10	18	29	36
	2012	5	9	22	37	26
Kopā	2010	10	12	17	28	33
	2012	7	11	19	33	30

Salīdzinot ar 2010.gada datiem, redzams, ka kopumā ir nedaudz samazinājies to jauniešu īpatsvars (par 6-7% procentpunktiem), kas agrīnākā vecumā (11 gadu vecumā vai agrāk) pamēģinājuši smēķēt un sākuši smēķēt ikdienā, taču šīs atšķirības var būt skaidrojamas ar abos pētījumos izmantoto skalu atšķirībām, kas liedz veikt precīzu salīdzinājumu. Ja salīdzinām smēķēt pamēģinājušo un ikdienā smēķēt uzsākušo skaitu pārējās vecuma grupās (12 gadi, 13 gadi utt.), tad statistiski nozīmīgas atšķirības starp 2010. un 2012.gada datiem nepastāv.

2.2. Alkohols

Alkohola lietošana dzīves laikā

2012.gada pētījuma rezultāti liecina, ka 88% 15-16 gadus veci skolēni savā dzīvē ir pamēģinājuši alkoholu (2010.gadā šis rādītājs bija 87%, tātad situācija nav mainījies). Tāpat kā 2010.gada aptaujā arī 2012.gada aptaujas dati rāda, ka 10.klašu skolēnu vidū šis rādītājs ir mazliet augstāks – 91% 10.klases skolēnu dzīves laikā ir lietojuši kādu alkoholisko dzērienu, savukārt 9.klases skolēnu vidū tādi ir 86%.

40 un vairāk reižu savas dzīves laikā alkoholu lietojuši 15% 9.klases skolēnu un 26% jeb katrs ceturtais 10.klases skolēns. Salīdzinot ar 2010.gada aptaujas rezultātiem, redzams, ka kopumā ir samazinājies to skolēnu īpatsvars, kas savas dzīve laikā alkoholu ir lietojuši 40 un vairāk reižu, proti, ja 2010.gada aptaujā šādu atbildi bija snieguši 31% respondentu, tad 2012.gadā – 20%.

Analizējot iegūtos datus pēc dzimuma pazīmes, var secināt, ka meiteņu vidū alkohola lietošanas rādītāji ir augstāki gan dzīves laikā, gan pēdējā mēneša laikā.

2.7.tabula. Alkoholiskos dzērienus dzīves laikā pamēģinājušo skolēnu īpatsvars atkarībā no dzimuma un klases, 2010., 2012.gads, %

	2010.gads					2012.gads				
	Dzimums		Klase		Kopā	Dzimums		Klase		Kopā
	Z	M	9.kl.	10.kl.	===	Z	M	9.kl.	10.kl.	===
Nevienu reizi	17	10	16	10	13	15	9	14	9	12
1-2 reizes	11	7	11	6	9	12	9	12	9	11
3-5 reizes	10	11	12	8	10	12	12	14	10	12
6-9 reizes	10	13	13	10	11	13	15	14	13	14
10-19 reizes	12	15	13	15	14	16	20	18	18	18
20-39 reizes	9	15	12	13	12	10	15	11	15	13
40 un vairāk reižu	32	29	24	38	31	22	19	15	26	20

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā, kl. - klase

Alkohola lietošana pēdējā mēneša laikā

Pēdējā mēneša laikā alkoholiskos dzērienus lietojušo skolēnu īpatsvars ir 52%, kas ir par 8 procentpunktiem mazāk nekā 2010.gadā. Salīdzinot šo rādītāju vēl plašākā dinamikā (ar 2006., 2008.gada datiem), secināms, ka tam ir stabila tendence samazināties. 2006.gadā jebkādu alkoholisko dzērienu pēdējā mēneša laikā bija lietojuši 66% aptaujāto, 2008.gadā – 69%. 27% skolēnu alkoholu ir lietojuši 1-2 reizes (2010.gadā – 29%), 13% - 3-5 reizes pēdējo 30 dienu laikā (2010.gadā – 14%).

Klašu grupu griezumā tendence ir tāda pati kā attiecībā uz alkohola lietošanu dzīves laikā – 10.klašu skolēni biežāk ir lietojuši kādu alkoholisko dzērienu pēdējo 30 dienu laikā nekā 9.klašu skolēni – attiecīgi 59% un 46%. Līdzīgs sadalījums šajā rādītāja bija arī 2010.gadā.

2.8.tabula. Alkoholiskos dzērienus pēdējā mēneša laikā pamēģinājušo skolēnu īpatsvars atkarībā no dzimuma un klases, 2010., 2012.gads, %

	2010.gads					2012.gads				
	Dzimums		Klase		Kopā	Dzimums		Klase		Kopā
	Z	M	9.kl.	10.kl.	===	Z	M	9.kl.	10.kl.	===
Nevienu reizi	47	38	49	33	42	51	47	54	41	48
1-2 reizes	24	33	27	31	29	24	30	26	29	27
3-5 reizes	12	15	11	17	14	12	14	11	16	13
6-9 reizes	7	8	6	9	7	6	5	4	7	6
10-19 reizes	5	5	5	6	5	4	3	2	5	3
20-39 reizes	3	2	2	3	2	1	1	1	<1	1
40 un vairāk reižu	2	1	1	2	1	1	<1	<1	<1	<1

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā, kl. - klase

Riskanta alkohola lietošana

Viens no būtiskiem alkohola lietošanas ieradumu izpētes aspektiem ir jauniešu piedzeršanās biežums dzīves laikā un pēdējā mēneša laikā. Piedzeršanās liecina par augstā mērā riskantu alkohola lietošanu.

2012.gada aptaujas anketā tāpat kā 2006., 2008.gada pētījumos respondentiem netika skaidros, kas tiek domāts ar šo jēdzienu. 2010.gada aptaujā šāds skaidrojums tika sniegts, norādot, ka piedzeršanos raksturo šādas pazīmes: „ejot streipuļo, nevarēji skaidri parunāt, vēmi vai nevarēji atcerēties, kas notika alkohola lietošanas rezultātā”. Skaidrojuma sniegšana vai nesniegšana ir jāņem vērā datu interpretācijā un salīdzinājumā, jo tajos pētījumos, kad skaidrojums netika sniegts, jēdziena interpretācija ir subjektīva. Tāpēc 2012.gada dati ir salīdzināti ar 2006., 2008.gada pētījumu rezultātiem.

2.9.tabula. Piedzeršanās reižu skaits dzīves un pēdējā mēneša laikā 2006., 2008., 2010. un 2012.gada pētījumos saistībā ar dzimumu, %

	2006.gads			2008.gads			2010.gads			2012.gads		
	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K
Dzīves laikā												
Nevienu reizi/nekad	37	41	40	33	34	34	50	46	48	44	43	43
1-2 reizes	22	29	26	24	26	25	24	31	28	21	22	22
3-5 reizes	14	13	14	13	17	15	10	13	11	13	14	14
6-9 reizes	7	7	7	8	8	8	5	6	5	6	7	7
10 un vairāk reizu	20	9	14	22	14	18	11	5	8	15	13	14
Pēdējā mēneša laikā												
Nevienu reizi/nekad	70	80	75	72	75	74	87	88	88	78	82	80
1-2 reizes	16	14	15	18	18	18	9	10	10	16	14	15
3-5 reizes	6	3	5	4	4	4	2	1	1	4	3	3
6-9 reizes	3	1	2	3	2	2	1	1	1	1	1	1
10 un vairāk reizu	5	1	3	3	1	2	1	0	1	<1	<1	<1

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā

Atbilstoši 2012.gada aptaujas datiem savas dzīves laikā piedzērušies vismaz vienu reizi ir bijuši 57% skolēnu (2006.gadā – 60%, 2008.gadā – 66%), bet pēdējā mēneša laikā – 20% (2006.gadā – 25%, 2008.gadā – 26%). Salīdzinājums rāda, ka ir vērojama tendence samazināties to jauniešu īpatsvaram, kas kaut vienu reizi savas dzīves vai pēdējā mēneša laikā ir bijuši piedzērušies.

10.klašu skolēnu, kas vismaz vienu reizi ir bijuši piedzērušies dzīves laikā, īpatsvars ir augstāks nekā 9.klašu skolēnu īpatsvars (attiecīgi 64% un 50%). Arī pēdējā mēneša laikā piedzērušos skolēnu īpatsvars 10.klašu skolēnu vidū ir augstāks nekā 9.klašu skolēnu vidū (attiecīgi 23% un 17%), lai gan šajā gadījumā atšķirība jau ir mazāka. Analizējot abus šos rādītājus pēc dzimuma pazīmes, secināms, ka zēnu un meiteņu starpā nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības.

Iecienītākie alkohola veidi un lietošanas vietas

2012.gada aptaujas rezultāti rāda, ka joprojām visbiežāk lietotais alkoholiskais dzēriens jauniešu vidū ir alus. Pēdējā mēneša laikā to ir dzēruši 41% skolēnu (2010.gadā – 47%). 38% skolēnu ir dzēruši alkoholiskos kokteiļus, bet katrs trešais jaunietis (33%) ir dzēris vīnu un stipro alkoholisko dzērienu. Salīdzinot ar 2010.gada aptaujas rezultātiem, jāsecina, ka ir nedaudz samazinājies alus lietotāju īpatsvars, bet attiecībā uz pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem statistiski nozīmīgas izmaiņas nav.

2.10.tabula. Pēdējā mēneša laikā lietotie alkoholisko dzērienu veidi saistībā ar dzimumu, 2010., 2012.gads, %

	2010.gads			2012.gads		
	Zēni	Meitenes	Kopā	Zēni	Meitenes	Kopā
Alus	55	39	47	48	35	41
Alkoholiskie kokteiļi	32	46	40	31	44	38
Vīns	29	44	37	28	37	33
Stiprs alkoholiskais dzēriens	34	36	35	34	32	33

Analizējot lietotos alkoholiskos dzērienus atkarībā no dzimuma pazīmes, secināms, ka meitenes biežāk nekā zēni lieto alkoholiskos kokteiļus un vīnu, savukārt zēni biežāk nekā meitenes ir lietojuši alu (attiecīgi 48% un 35%). 2010.gada aptauja atklāja līdzīgus alkoholisko dzērienu lietošanas ieradumus zēnu un meiteņu vidū.

Pētījumā ir iegūti dati arī par alkohola lietošanas vietām. Rezultāti rāda, ka visbiežāk alkoholiskos dzērienus jaunieši lieto mājas apstākļos, taču ne savās mājās, bet citu sev pazīstamu cilvēku mājās. Visretāk alkohols tiek lietots formālās un neformālās izglītības iestādēs un tajos rīkotajos pasākumos. Kaut arī tiešs salīdzinājums ar 2010.gada pētījuma rezultātiem nav iespējams atšķirīgās skalas un veikto aprēķinu metodikas dēļ, tomēr secinājumi ir līdzīgi. Arī 2010.gada pētījuma veicēji secinājuši, ka visbiežāk jaunieši lietojuši alkoholu citu cilvēku mājās, savukārt visretāk – skolas pasākumos vai treniņos.

2.11.tabula. Alkohola lietošanas vietas, % no pēdējā mēneša laikā alkoholu lietojušajiem, 2012.gads

	Nekad	Reti	Dažreiz	Bieži
Savās mājās	37	38	20	5
Cita mājās	31	29	29	11
Pilsētas centrā	66	19	12	3
Jebkur ārpus telpām	49	26	18	6
Diskotēkā, bārā	63	17	14	5
Skolas diskotēkā/ pasākumos	83	11	5	1
Koledžas, tehnikuma, arodskolas diskotēkā/ pasākumā	91	6	2	<1
Jaunatnes centrā/ interešu klubā	91	6	3	<1
Treniņos vai mēģinājumos	91	6	2	<1
Kaut kur citur	47	25	20	8

Alkohola pamēģināšanas vecums

Pētījumā iegūtie dati liecina, ka apmēram viena trešā daļa (28%) 15-16 gadus veco jauniešu alkoholu pirmo reizi pamēģina 11 gadu vecumā vai agrāk. 2012.gada pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka nav statistiski nozīmīgu atšķirību alkohola pamēģināšanas vecumā saistībā ar dzimumu – gan zēni, gan meitenes alkoholu pamēģina aptuveni vienā un tajā pašā vecumā. Tāpat būtiskas atšķirības nav vērojamas klašu grupu starpā.

Salīdzinājumā ar smēķēšanas pamēģināšanu, secināms, ka gan alkohola lietošanu, gan cigaretes smēķēšanu kopumā jaunieši pamēģina apmēram vienā un tajā pašā vecumā - līdz 11 gadu vecumam (ieskaitot) pirmo reizi iedzēruši kādu alkoholisko dzērienu ir 28% skolēnu, bet pirmo cigareti izsmēķējuši – 24%. Meiteņu vidū šī atšķirība ir būtiskāka un ļauj secināt, ka meitenes agrākā vecumā pamēģina alkoholu nekā cigarešu smēķēšanu (līdz 11 gadu vecumam alkoholu ir pamēģinājuši 27% meiteņu un pirmo cigareti izsmēķējuši 20% meiteņu).

2.12.tabula. Alkohola pamēģināšanas vecums pēc klases un dzimuma, % no alkoholu pamēģinājušajiem, 2012.gads

		<=11 gadi	12 gadi	13 gadi	14 gadi	>=15 gadi
9.klase	2010	33	20	20	19	8
	2012	30	23	21	19	7
10.klase	2010	27	17	18	19	19
	2012	27	20	19	19	15
Zēni	2010	36	20	16	15	12
	2012	29	20	19	20	13
Meitenes	2010	25	17	21	22	14
	2012	28	23	22	19	9
Kopā	2010	30	18	19	19	13
	2012	28	21	20	19	11

2.3. Citu aizliegto un atkarību izraisošo vielu lietošana

Pētījumā ir iegūti dati par dažādu atkarību izraisošo vielu lietošanu 15-16 gadus vecu jauniešu vidū. Jautājumā tika iekļautas gan nelegālās vielās (marihuāna/hašišs, amfetamīni, ekstazī), gan tādas vielas, kuras nav nelegālas, bet kuras var tikt lietotas apreibināšanās nolūkos, piemēram, inhalanti, anaboliskie steroīdi, mājās taisīts alkoholiskais dzēriens, augu valsts vai dabiskās narkotikas.

2012.gada aptaujas rezultāti tāpat kā iepriekšējos gados veiktie pētījumi liecina, ka nelegālā viela, ko visbiežāk jaunieši ir pamēģinājuši vismaz vienu reizi, ir marihuāna/hašišs. Šīs narkotiskās vielas ir pamēģinājuši 23% zēnu un 16% meiteņu. Salīdzinot ar 2010.gadu, mazliet ir samazinājies zēnu īpatsvars, kas ir lietojuši marihuānu/hašišu.

Citas biežāk lietotās apreibinošās vielas ir mājās taisīts alkohols (23%), trankvilizatori un miega zāles (8%), augu valsts/dabiskās narkotikas (6%). Visretāk jaunieši ir pamēģinājuši tādas vielas kā ekstazī, heroīnu un anabolos steroīdus (mazāk nekā 1% aptaujāto).

2.13.tabula. Skolēnu pamēģinātās narkotiskās un psihotropās vielas, 2006., 2008., 2010. un 2012.gada pētījumos saistībā ar dzimumu, %

	2006.gads			2008.gads			2010.gads			2012.gads		
	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K	Z	M	K
Marihuāna/ hašišs	26	11	18	27	17	22	30	16	23	23	16	19
Inhalanti (piemēram, līme)	6	2	4	5	5	5	12	16	14	2	3	2
Trankvilizatori, miega zāles	9	10	10	5	11	8	6	12	9	5	11	8
Ekstazī	8	5	6	5	5	5	5	4	5	1	<1	<1
Amfetamīni	7	4	6	4	4	4	4	4	4	1	2	2
Halucinogēnās sēnes	n.a.	n.a.	n.a.	5	2	3	5	3	4	2	<1	1
Kokaīns	6	1	3	2	2	1	4	2	3	1	<1	1
LSD	5	2	4	3	2	2	3	2	3	1	<1	<1
Anabolie steroīdi	6	3	4	3	<1	2	3	<1	2	2	1	1
Heroīns	5	1	3	1	<1	<1	2	<1	1	<1	<1	<1
Mājās taisīts alkoholiskais dzēriens	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	18	28	23
Augu valsts/ dabiskās narkotikas	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	7	6	6

Piezīme: Z – zēni, M – meitenes, K – kopā, n.a. – nav attiecināms, jo rādītājs nav bijis iekļauts anketā

Analizējot šos datus dzimuma griezumā, secināms, ka meitenes biežāk nekā zēni ir lietojušas mājās taisīto alkoholu, trankvilizatorus, miega zāles, savukārt zēni biežāk norādījuši, ka ir lietojuši marihuānu/hašišu. Attiecībā uz pārējām vielām nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības zēnu un meiteņu sniegtajās atbildēs.

Salīdzinot ar 2010.gada datiem, būtiski ir samazinājies inhalantus pamēģinājušo vai lietojušo jauniešu īpatsvars: no 14% 2010.gadā līdz 2% 2012.gadā, kas ir arī mazāk nekā 2006., 2008.gadā (attiecīgi 4% un 5%). Pārējo vielu lietošanas rādītāji visos pētījumu posmos būtiski neatšķiras.

Marihuānas/hašiša pamēģināšanas vecums

Marihuānu/hašišu jaunieši pirmo reizi pamēģina salīdzinoši vēlāk (14-15 gadu vecumā) nekā alkoholu vai cigaretes smēķēšanu (11 gadu vecumā vai agrāk). Nedaudz vairāk kā trešā daļa (36%) aptaujāto skolēnu norādījuši, ka šīs narkotiskās vielas viņi ir pamēģinājuši 14 gadu vecumā, savukārt 47% atzīmējuši, ka marihuānu/hašišu pamēģinājuši 15 gadu vecumā (% no tiem, kas ir pamēģinājuši marihuānu/hašišu savas dzīves laikā).

Iegūtie dati rāda, ka pastāv būtiskas atšķirības 9.klašu un 10.klašu skolēnu starpā – proti, 9.klašu skolēni kopumā min agrīnāku vecumu (biežāk minētais vecums ir 14 gadi), kad pamēģinājuši marihuānu/hašišu nekā 10.klašu skolēni (biežāk minētais vecums ir 15 gadi). Šāda pati tendence tika konstatēta, analizējot datus par ikdienā smēķēt uzsākšanas vecumu.

Atšķirības ir vērojamas arī zēnu un meiteņu starpā – ja meiteņu īpatsvars, kas ir pamēģinājušas šīs narkotiskās vielas 14 un 15 gadu vecumā ir vienāds (41% un 41%), tad zēni biežāk ir norādījuši 15 gadu vecumu (53%) nekā 14 gadu vecumu (32%). Līdzīga tendence tika konstatēta arī datos par smēķēšanas un alkohola lietošanas uzsākšanas vecumu.

2.14.tabula. Marihuānas/ hašiša pamēģināšanas vecums pēc klases un dzimuma, % no marihuānu/hašišu pamēģinājušajiem, 2012.gads

	<=11 gadi	12 gadi	13 gadi	14 gadi	>=15 gadi
9.klase	5	5	12	46	32
10.klase	1	2	8	26	62
Zēni	3	4	8	32	53
Meitenes	3	2	13	41	41
Kopā	3	3	10	36	47

2012.gada aptaujā tika iekļauts jautājums, kas raksturo jauniešu izpratni par marihuānas un hašiša lietošanas bīstamību.

Lielākā daļa aptaujāto 9.-10.klašu skolēnu piekrīt, ka lietot marihuānu un hašišu ir bīstami kaut vai vienu reizi (summējot atbildes „pilnīgi piekrītu” un „drīzāk piekrītu”, šie rādītāji ir attiecīgi 65% un 69%). Taču pētījums parāda, ka jauniešiem ir grūtības novērtēt, kura no šīm vielām – marihuāna vai hašišs – ir bīstamāka. Viena trešā daļa (34%) atzina, ka abas vielas ir vienlīdz bīstamas, 34% uzskata, ka hašišs ir bīstamāks, savukārt 24% par bīstamāku uzskata marihuānu.

2.15.tabula. Skolēnu viedoklis par marihuānas un hašiša bīstamību, %

	Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Es nezinu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu
Tas ir bīstami lietot marihuānu kaut vai vienu reizi	52	13	11	12	12
Tas ir bīstami lietot hašišu kaut vai vienu reizi	55	14	16	8	7
Hašišs ir bīstamāks nekā marihuāna	34	10	50	2	4
Marihuāna ir bīstamāka nekā hašišs	24	5	52	7	12
Hašišs un marihuāna ir vienlīdz bīstami	34	9	44	5	7

3. PERSONĪBAS RAKSTUROJUMS UN PAŠVĒRTĒJUMS

3.1. Jauniešu apmierinātība ar sevi un savu dzīvi

Indivīda vērtības, iekšējās morāles normas, kā arī pašvērtējums lielā mērā ir uzskatāmi par nozīmīgiem faktoriem atkarības vielu pamēģināšanā un lietošanā, jo darbojas kā cilvēku ierobežojoša kontroles forma.

Jauniešu apmierinātība ar sevi kopumā ir samērā augsta. Tikai 12% jauniešu jūtas mazāk vērtīgi kā pārējie (2010.gadā un 2008.gadā – 14%). 82% jauniešu piekrīt apgalvojumam „Kopumā esmu apmierināts/a ar sevi” (40% uzskata, ka tas ļoti atbilst, bet 42% - ka drīzāk atbilst viņiem; 2010.gadā – 81%). Tāpat kā 2010.gadā tikai 4% uzskata, ka šis apgalvojums viņiem ļoti maz atbilst. Vienlaicīgi jaunieši ir arī diezgan kritiski pret sevi. Piemēram, 36% jauniešu uzskata, ka viņiem nav ar ko lepoties (2010.gadā – 26%); 28% dažreiz jūtas nekam nederīgi (2010.gadā – 20%); 65% vēlētos sevi vairāk cienīt (2010.gadā – 56%); 46% dažreiz domā, nav pārāk labi cilvēki (2010.gadā – 35%). Kopumā meitenes ir nedaudz paškritiskākas un neapmierinātākas ar sevi (starpība apmēram 10% robežās), piemēram, pozitīva attieksme pašam pret sevi ir 87% zēnu un 77% meiteņu, ar sevi apmierināti ir 87% zēnu un 77% meiteņu, sevi vairāk gribētu cienīt 59% zēnu un 70% meiteņu.

3.1.tabula. Apmierinātība ar sevi, %

	Ļoti atbilst	Drīzāk atbilst	Drīzāk neatbilst	Ļoti maz atbilst
Jūtos vismaz tik pat vērtīgs/a, kā pārējie	46	42	9	3
Uzskatu, ka man ir daudz labu īpašību	42	47	9	2
Visumā sliecos domāt, ka esmu neveiksminieks/ce	4	13	43	40
Esmu spējīgs/a visu paveikt tikpat labi, kā vairums cilvēku	37	50	11	2
Es domāju, ka man nav sevišķi daudz ar ko lepoties	8	28	42	22
Man ir pozitīva attieksme pašam pret sevi	39	43	14	4
Kopumā esmu apmierināts/a ar sevi	40	42	14	4
Es gribētu sevi vairāk cienīt	24	41	25	10
Dažreiz domāju, ka es neesmu pārāk labs cilvēks	13	33	37	17
Dažreiz jūtos nekam nederīgs	9	19	32	40

Jauniešu viedoklis par savu ķermeni, ārējo izskatu un apmierinātība ar savu dzīvi kopumā nav būtiski mainījies, salīdzinot ar 2010.gadu. Kopumā 66% jauniešu ir apmierināti ar savu ķermeni, bet 34% - nav apmierināti. Līdzīgi kā iepriekšējos gados meitenes ir kritiskākas un mazāk apmierinātas ar savu ķermeni nekā zēni. 36% meiteņu un 25% zēnu piekrīt apgalvojumam, ka uzskata sevi par neglītu un nepievilcīgu. Meiteņu vidū 17% ir apmierinātas, 40% drīzāk apmierinātas, bet 30% drīzāk neapmierinātas un 13% neapmierinātas ar savu ķermeni; zēnu vidū – apmierināti un drīzāk apmierināti ar savu ķermeni ir 29% un 46%, drīzāk neapmierināti un neapmierināti – 20% un 5%. Tas saistīts ar paaugstinātām prasībām Latvijas sabiedrībā tieši pret sievietes ķermeni un ārējo izskatu. Domājot par to, kā izskatīsies nākotnē, dzimumu atšķirības nav tik izteiktas, lai gan joprojām saglabājas tendence, ka zēni ir apmierinātāki ar savu sagaidāmo izskatu nākotnē (apmierināti – 89% zēnu un 85% meiteņu).

Veselības pašvērtējums jauniešu vidū kopumā ir līdzīgs kā 2010.gadā: ja 2010.gadā 79% piekrita apgalvojumam, ka jūtas fiziski stipri un veseli, tad 2012.gadā – 81%. Līdzīgi kā 2010.gadā arī šajā jautājumā meitenes ir kritiskākas par zēniem – meiteņu vidū 24% neuzskata sevi par fiziski veselām un spēcīgām, zēnu vidū – 12%.

3.2.tabula. Apmierinātība ar savu ķermeni un dzīvi, %

	Ļoti atbilst	Drīzāk atbilst	Drīzāk neatbilst	Nemaz atbilst
Kad domāju par to, kā es izskatīšos nākotnē, esmu apmierināts	31	55	12	2
Es parasti domāju, ka esmu neglīts/a un nepievilcīgs/a	8	22	44	26
Esmu apmierināts/a ar savu ķermeni	23	43	25	9
Esmu apmierināts/a ar fiziskajām izmaiņām ķermenī, kas notika pēdējo gadu laikā	31	45	18	6
Es fiziski jūtos stiprs/a un vesels/a	38	43	16	3
Esmu apmierināts/a ar savu dzīvi	41	43	12	4
Esmu laimīgs/a	44	39	12	5

Augstākais pašvērtējums, iespējams, skaidro arī to, kādēļ zēni, salīdzinot ar meitenēm, ir apmierinātāki ar dzīvi un nedaudz biežāk uzskata sevi par laimīgiem. Kopumā apmierināti ar dzīvi jauniešu vidū ir 84%, laimīgi – 83%. Zēnu vidū pozitīvie vērtējumi šajos jautājumos ir atbilstoši 88% un 85%, bet meiteņu vidū – 81% un 82%.

3.2. Jauniešu emocionālais stāvoklis

Kaut kādu garīgu vai fizisku diskomfortu pēdējās nedēļas laikā bieži ir jutuši apmēram viena piektā daļa jauniešu, biežāk - meitenes. Visbiežāk atzīmētais diskomforts, ko jaunieši jutuši pēdējās nedēļas laikā, ir skumjas un intereses trūkums. 23% jaunieši ir atzīmējuši, ka bieži ir jutušies noskumuši un nav bijis intereses kaut ko darīt (zēni – 15%, meitenes – 31%). 14% ir bieži izjutuši saspringumu (zēni – 10%, meitenes – 19%), 13% - nervozitāti (zēni – 6%, meitenes – 20%) un 13% bieži ir bijis grūti aizmigt (zēni – 10%, meitenes – 15%). Visretāk atzīmētie psiholoģiskā diskomforta stāvokļi ir domas par pašnāvību (3% - bieži), bezcerīga nākotne (6% - bieži), sajūta, ka visi mani pieviļ (5% - bieži) un situācija, kad nebija ar ko parunāt (6% – bieži). Kopumā šie radītāji, salīdzinot ar 2010.gada aptauju, būtiski neatšķiras.

3.3.tabula. Izjuts garīgs vai fizisks diskomforts pēdējās nedēļas laikā, %

	Gandrīz nekad	Reti	Dažreiz	Bieži
Nervozitāte	20	36	31	13
Pēkšņas bailes bez iemesla	56	26	13	5
Saspringums	19	36	31	14
Biju noskumis/usi vai nebija intereses kaut ko darīt	12	27	38	23
Ēstgribas trūkums	43	30	18	9
Jutos vientuļš/a	40	29	19	12
Viegli varēja saraudzināt vai gribējās raudāt	53	21	16	10
Bija grūti aizmigt	37	30	20	13
Jutos noskumis/usi vai nospiests/a	40	29	20	11
Trūka intereses kaut ko darīt	26	35	27	12
Biju lēnīgs/a vai trūka enerģijas	34	33	22	11
Nākotne šķita bezcerīga	63	20	11	6
Domāju par pašnāvību	86	7	4	3
Likās, ka visi mani pieviļ	61	24	10	5
Man nebija ar ko parunāt	61	22	11	6

Garastāvokļa maiņas un nenosvērtība jauniešu vidū, salīdzinot 2006., 2008., 2010. un 2012.gada datus, ir nedaudz pieaugusi. Kopumā 2012.gadā ir mazāk jauniešu, kas pēdējās nedēļas laikā gandrīz nemaz nav bijuši aizkaitināti, nav jutuši dusmas un vēlmi bojāt apkārtējās lietas, nav strīdējušies vai uzklieguši kādam un dusmās metuši kaut ko. Meitenes biežāk kā zēni ir atzīmējušas, ka viņas varēja viegli aizkaitināt vai satraukt (meitenes – bieži 25%, zēni – bieži 12%).

3.4.tabula. Garastāvokļa maiņas un nenosvērtība pēdējās nedēļas laikā, %

		Gads				Dzimums (2012)	
		2012	2010	2008	2006	Zēni	Meitenes
Mani varēja viegli aizkaitināt vai satraukt	Gandrīz nekad	11	20	17	14	16	7
	Reti	32	32	33	34	38	26
	Dažreiz	38	32	33	33	34	42
	Bieži	19	15	18	19	12	25
Man bija dusmu uzliesmojums, kuru es nevarēju kontrolēt	Gandrīz nekad	46	52	48	45	50	42
	Reti	27	27	28	28	27	27
	Dažreiz	19	15	17	20	17	20
	Bieži	8	6	8	8	6	11
Es gribēju lauzt vai bojāt apkārtējās lietas	Gandrīz nekad	59	65	64	56	58	60
	Reti	22	20	19	23	24	20
	Dažreiz	11	10	11	14	12	11
	Bieži	8	5	6	8	6	9
Es ar kādu strīdējos	Gandrīz nekad	16	18	18	17	18	15
	Reti	34	36	34	32	37	30
	Dažreiz	32	32	32	31	31	34
	Bieži	18	14	16	20	14	21
Es uzkliežu kādam vai ar kaut ko metu	Gandrīz nekad	46	50	48	47	50	43
	Reti	27	28	27	26	29	25
	Dažreiz	17	16	17	18	14	19
	Bieži	10	7	8	10	7	13

3.3. Jauniešu attieksme pret noteikumu ievērošanu

Attieksmes pret apgalvojumiem par noteikumu ievērošanu dažādos aptaujas gados būtiski neatšķiras – gan 2008., gan 2010., gan 2012.gada aptaujas uzrāda līdzīgas tendences. Kopumā 52% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot” (2010.gadā – 44%. 2008.gadā – 48%). 39% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši”. 72% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus, lai gūtu panākumus” (2010.gadā – 72%. 2008.gadā – 74%). 49% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „dzīvē ir maz neapšaubāmu noteikumu” (2010.gadā – 45%. 2008.gadā – 49%). Šīs atbildes liecina, ka daļai skolēnu nav raksturīga normatīva domāšana un noteiktās situācijās viņi ir gatavi kādas sabiedrības normas pārkāpt. No vienas puses, tas liecina par radošumu,

individuālismu un patstāvīgu domāšanu. No otras puses, tas paaugstina arī atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas iespējamību, jo sabiedrības normas nav pietiekoši spēcīga barjera, kas no tā atturētu. Salīdzinot normatīvās domāšanas pazīmes starp zēniem un meitenēm, kā arī 9. un 10.klašu skolēnu atbildes, jāsecina, ka statistiski nozīmīgas atšķirības pēc šīm pazīmēm nav vērojamas.

3.5.tabula. Attieksme pret apgalvojumiem par noteikumu ievērošanu, %

		Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Es nezinu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu
Jebkurš var pārkāpt noteikumus, ja šķiet, ka tie uz viņu neattiecas*/ Var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši**	2008	-	-	-	-	-
	2010	12	17	24	24	22
	2012	12	27	29	23	9
Es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot	2008	13	35	17	27	9
	2010	13	31	18	25	13
	2012	16	36	18	22	8
Faktiski jau dzīvē ir maz neapšaubāmu noteikumu	2008	14	35	31	16	5
	2010	14	31	35	13	7
	2012	13	33	37	12	5
Ir grūti kaut kam ticēt, jo viss mainās	2008	19	45	22	12	2
	2010	21	44	22	9	3
	2012	21	45	22	10	2
Patiesībā neviens nezina, ko no viņa dzīvē gaida	2008	27	42	18	11	2
	2010	27	40	20	10	3
	2012	28	42	18	9	3
Dzīvē neviens nevar būt ne par ko drošs	2008	31	39	14	13	4
	2010	35	37	14	10	3
	2012	32	40	14	10	4
Dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus (normas), lai gūtu panākumus	2008	32	42	14	9	3
	2010	32	40	15	9	4
	2012	31	41	15	9	4
Noteikumu ievērošana negarantē panākumus	2008	30	33	21	12	4
	2010	29	31	24	11	5
	2012	32	32	22	10	4

* Formulējums 2010.gada anketā.

** Formulējums 2012.gada anketā.

3.4. Agresīvas uzvedības vērtējums un attieksme pret to

Attieksmes pret apgalvojumiem par agresivitātes izpausmēm 2010.gadā un 2012.gadā uzrāda līdzīgas tendences, un statistiski būtiskas atšķirības nav vērojamas. 54% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „dažreiz izveidojas situācijas, kas attaisno sišanu otram cilvēkam vai viņa piekaušanu”, 46% skolēnu tam nepiekrīt. 24% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana”, 76% skolēnu tam nepiekrīt.

Agresīvas uzvedības attaisnošana un pieņemšana salīdzinoši biežāk ir sastopama zēnu vidū (starpība apmēram 20%). Piemēram, apgalvojumam „Dažreiz izveidojas situācijas, kas attaisno sišanu otram cilvēkam vai viņa piekaušanu” piekrīt 43% meiteņu un 65% zēnu. Apgalvojumam „Ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana”, piekrīt 15% meiteņu un 35% zēnu.

Arī goda izpratne zēnu vidū ir mazliet atšķirīga, jo zēni salīdzinoši biežāk piekrīt apgalvojumam „Ja kāds neatbild savam apvainotājam ar sitienu vai piekaušanu, mani draugi tādu uzskata par glēvuli” (piekrīt 28% zēnu un 12% meiteņu), kā arī apgalvojumam „Dažreiz vajag kādu sadunkāt vai piekaut, lai aizsargātu savu godu vienaudžu vidū” (piekrīt 35% zēnu un 12% meiteņu).

3.6.tabula. Attieksme pret apgalvojumiem par agresivitāti, %

	Gads	Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu
Dažreiz izveidojas situācijas, kas attaisno sišanu otram cilvēkam vai viņa piekaušanu	2010	21	37	26	17
	2012	22	32	30	16
Ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana	2010	7	18	37	38
	2012	7	17	41	35
Dažreiz vajag kādu sadunkāt vai piekaut, lai aizsargātu savu godu vienaudžu vidū	2010	7	17	34	42
	2012	8	15	34	43
Ja kāds neatbild savam apvainotājam ar sitienu vai piekaušanu, mani draugi tādu uzskata par glēvuli	2010	7	14	29	49
	2012	6	13	32	49

3.5. Satraucošu pārdzīvojumu pieredze

Daudzi jaunieši savā dzīves pieredzē ir saskārušies ar dažādiem satraucošiem un traumatiskiem pārdzīvojumiem, kas var paaugstināt iespējamību pamēģināt un lietot atkarību izraisītas vielas.

Aptaujas dati liecina, ka 25% jauniešu ir piedzīvojuši vecāku šķiršanos, 32% ir bijuši smaga vecāku strīda liecinieki, 15% jauniešu vecāki ir zaudējuši darbu.

3.7.tabula. Satraucošu pārdzīvojumu pieredze, %

	Gads	Pēdējo 30 dienu laikā	Pēdējo 12 mēnešu laikā	Pirms vairāk nekā 12 mēnešiem	Nav piedzīvojis
Nopietns nelaimes gadījums	2010	5	9	22	63
	2012	6	12	20	62
Smaga slimība	2010	5	9	17	70
	2012	5	9	17	69
Vecāku šķiršanās	2010	2	3	24	71
	2012	1	3	21	75
Nopietns strīds ar vecākiem	2010	18	18	14	50
	2012	18	18	16	49
Biju smaga vecāku strīda liecinieks/-ce	2010	7	11	15	66
	2012	7	10	15	68
Biju fiziskas vardarbības liecinieks savās mājās, kurā bija iesaistīts kāds pieaugušais	2010	1	3	5	91
	2012	1	3	5	91
Tiku iesaistīts fiziskā vardarbībā savās mājās, kurā bija iesaistīts kāds pieaugušais	2010	2	3	3	92
	2012	3	5	6	86
Vecāka vai brāļa/māsas nāve	2010	1	2	6	91
	2012	0	1	4	94
Drauga nāve	2010	2	4	8	86
	2012	1	3	5	91
Attiecību pārtraukšana ar draugu/draudzeni	2010	11	19	10	61
	2012	10	16	10	64
Draugi atraidīja (atstūma)	2010	4	5	8	82
	2012	4	6	11	79
Atšķirtība no drauga/draudzenes	2010	11	14	10	64
	2012	11	14	12	63
Saņēmu ļoti sliktas atzīmes	2010	35	14	12	39
	2012	30	14	12	44
Tēvs vai māte zaudēja darbu	2010	2	9	10	79
	2012	2	4	9	85
Tiku izraidīts/-a no skolas	2010	4	5	7	84
	2012	5	6	7	82
Piedzīvoju seksuālu uzmākšanos (biju upuris)	2010	1	1	1	97
	2012	1	1	1	97
Piedzīvoju seksuālu uzmākšanos, kurā bija iesaistīts kāds pieaugušais ģimenes loceklis	2010	1	2	3	94
	2012	0	0	0	99
Piedzīvoju seksuālu uzmākšanos, kurā bija iesaistīts kāds pieaugušais, kas nav ģimenes loceklis	2010	0	1	1	97
	2012	0	0	1	99

Ar smagu slimību vai nopietnu nelaimes gadījumu ir saskārušies vismaz viena trešdaļa jauniešu. Vairāk kā puse skolēnu (51%) paši ir nopietni sastrīdējušies ar vecākiem. Ar vardarbību savās mājās saskārušies 9% jauniešu. Attiecību pārtraukšanu ar draugu/ draudzeni pārdzīvojuši viena trešdaļa jauniešu, to vidū arī 10% - pēdējo 30 dienu laikā.

Atsevišķs jautājums jauniešiem tika uzdots par pašnāvību pieredzi un domām par to. Aptaujas dati liecina, ka 27% jaunieši ir domājuši par pašnāvību, un 11% ir nopietni apsvēruši iespēju izdarīt pašnāvību. Biežāk par pašnāvību domājušas ir meitenes (zēni – 16%, meitenes – 35%), arī nopietni apsvērušas iespēju izdarīt pašnāvību (zēni – 7%, meitenes – 14%). Meitenes arī daudz biežāk ir kādam stāstījušas par savām domām par pašnāvību (zēni – 9%, meitenes – 19%), un meitenes arī visticamāk vairāk pievērš uzmanību ziņām par pašnāvību savā apkārtējā vidē, jo meitenes biežāk atzīmē, ka paziņu un tuvu cilvēku vidū ir bijis pašnāvības mēģinājums, vai arī kāds ir runājis par to, ka domā par pašnāvību (kāds ir teicis, ka ir domājis par pašnāvību: meitenes 46%, zēni 29%; kāds no paziņām ir mēģinājis izdarīt pašnāvību: meitenes 29%, zēni 16%; kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir mēģinājis izdarīt pašnāvību: meitenes 10%, zēni 18%).

3.8.tabula. Saskaršanās ar pašnāvību un domas par to, %

	2012	2010	2008	2006
Kāds ir teicis, ka ir domājis/usi par pašnāvību	38	37	38	45
Kāds no paziņām ir mēģinājis izdarīt pašnāvību	23	23	26	31
Kāds no paziņām ir izdarījis pašnāvību	11	11	13	17
Kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir mēģinājis izdarīt pašnāvību	14	15	17	21
Kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir izdarījis pašnāvību	5	6	6	9
Pats/–i ir domājis/usi par pašnāvību	27	25	24	32
Ir nopietni apsvēris/–usi iespēju izdarīt pašnāvību	11	10	12	18
Ir kādam stāstījis/–usi, ka domā par pašnāvības izdarīšanu	15	16	16	19
Ir kādreiz mēģinājis/–usi izdarīt pašnāvību	5	5	7	9
Ir mēģinājis/–usi izdarīt pašnāvību šīnī mācību gadā	2	-	3	5

3.6. Brīvā laika pavadīšana

No dažādiem brīvā laika pavadīšanas veidiem jaunieši visbiežāk aptaujas anketā ir atzīmējuši, ka pavadu laiku ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes. Šādi savu laiku četras un vairāk reizes nedēļā pavada 54% jauniešu (atbilžu biežums klašu grupās un pēc dzimuma neatšķiras). Salīdzinoši bieži jaunieši iet arī uz kino vai skatās video (četras un vairāk reizes nedēļā - 20% jauniešu) un dodas uz kafejnīcām (četras un vairāk reizes nedēļā - 17% jauniešu). 12% jaunieši ir atzīmējuši, ka četras un vairāk reizes nedēļā klīst apkārt un ieskatās veikalos. Kopumā visas aptaujas anketā iekļautās brīvā laika aktivitātes intensīvāk izmanto meitenes (meiteņu vidū retāk ir atzīmēta atbilde „gandrīz nekad”), izņemot sporta pasākumu un baseina apmeklēšanu. Šīs divas aktivitātes biežāk apmeklē zēni (sporta pasākumus gandrīz nekad neapmeklē 19% zēnu un 27% meiteņu, baseinu gandrīz nekad neapmeklē – 58% zēnu un 68% meiteņu).

3.9.tabula. Brīvā laika pavadīšanas veidi, %

	Gandrīz nekad	Retāk nekā reizi mēnesī	1-3 reizes mēnesī	1-3 reizes nedēļā	4 un vairāk reizes nedēļā
Pavadu laiku ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes	5	7	11	23	54
Eju uz kino/skatos video	8	25	28	19	20
Eju uz kafejnīcu	11	20	31	21	17
Klīstu apkārt un ieskatos veikalos	21	22	25	20	12
Vakaros vai brīvdienās pavadu laiku pilsētas centrā	22	24	27	17	10
Pavadu laiku tirdzniecības centrā vai tā tuvumā	21	23	29	19	8
Eju uz viesībām/”tusiņu”	21	29	30	14	6
Eju uz ātrās ēdināšanas restorānu	21	26	32	15	6
Apmeklēju sporta pasākumus	24	24	21	16	15
Apmeklēju baseinu pēc mācībām	63	19	9	6	3
Apmeklēju teātri	54	31	11	2	1
Apmeklēju bibliotēku	56	27	12	3	2
Apmeklēju klasiskās mūzikas koncertus	72	19	5	2	2
Apmeklēju cita veida mūzikas koncertus	49	36	11	3	2
Apmeklēju vietas, kur mūziķi spēlē dzīvu mūziku	53	30	11	3	2
Apmeklēju muzejus vai mākslas galerijas	50	36	10	2	2

Atsevišķi jautājumi tika iekļauti arī par iesaistīšanos sporta pasākumos un kādos organizētas atpūtas vai ārpusklasses pasākumos. Aptaujas dati parāda, ka sportu vai citām fiziskām aktivitātēm biežāk nodarbojas zēni (gandrīz katru dienu – 32% zēnu un 14% meiteņu). Gandrīz nekad ar sportu un citām fiziskām aktivitātēm nenodarbojas 7% zēnu un 9% meiteņu.

3.10.tabula. Nodarbošanās ar sportu un citām fiziskām aktivitātēm, %

	Gandrīz nekad	Vienreiz nedēļā	Divreiz nedēļā	3 reizes nedēļā	4 -6 reizes nedēļā	Gandrīz katru dienu
Zēni	7	5	14	21	21	32
Meitenes	9	12	30	21	14	14
Visi	8	9	22	21	18	22

Paaugstināts risks saskarties ar atkarības vielu lietošanu un deviantu uzvedību ir tiem jauniešiem, kas vakarus pavada ārpus mājas. Saskaņā ar aptaujas datiem visus vakarus lielākoties mājās pavada 17% jauniešu (nemaz vai vienreiz bijuši ārpus mājas pēdējās nedēļas laikā). Vairāk kā vienu reizi pēc desmitiem vakarā atgriezušies mājās ir 38% jauniešu, bet pēc pusnakts pēdējās nedēļas laikā vairāk kā vienu reizi atgriezušies mājās ir 12% jauniešu.

3.11.tabula. Atrašanās ārpus mājas vēl vakarā pēdējās nedēļas laikā, %

	Nekad	Vienreiz	Divreiz	Trīs reizes	Četras reizes	Piecas reizes	Sešas reizes	Septiņas reizes
Visu vakaru bija mājās	7	10	11	12	13	15	9	23
Bija ārpus mājas un atgriezās mājās pēc desmitiem vakarā	41	21	17	9	4	3	1	4
Bija ārpus mājas un atgriezās pēc pusnakts	76	12	6	2	1	<1	<1	2

3.7. Devianta uzvedība un vardarbība jauniešu vidū

Noziedzīgas darbības aptaujātie skolu jaunieši ir veikuši salīdzinoši maz, un kopumā šim rādītājam ir tendence samazināties. Visbiežāk sastopamā darbība ir bijis vandālisms – nepiederošu lietu sabojāšana un demolēšana, kurā iesaistījušies 11% skolēnu (13% zēnu un 9% meiteņu). Nopietnus pārkāpumus (kaut ko nozaga, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes, pielietoja fizisku spēku, lai nozagtu/nolaupītu, ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu) ir veikuši 1-2% skolēnu.

3.12.tabula. Noziedzīga darbība pēdējo 12 mēnešu laikā, %

		Nekad	Vienreiz	2–5 reizes	6 vai vairāk reizes
Kaut ko nozaga, kas maksāja mazāk nekā 3 kino biļetes *	2012	95	3	1	1
	2010	92	5	2	1
	2008	91	6	2	1
	2006	90	6	2	2
Kaut ko nozaga, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes *	2012	98	1	<1	<1
	2010	97	2	1	<1
	2008	96	1	<1	<1
	2006	94	2	2	2
Pielietoja fizisku spēku, lai nozagtu/nolaupītu	2012	99	<1	<1	<1
	2010	98	2	<1	<1
	2008	99	1	<1	<1
	2006	96	2	1	1
Ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu	2012	99	<1	<1	<1
	2010	100	<1	<1	<1
	2008	99	1	<1	1
	2006	97	1	1	1
Sabojāja vai demolēja lietas, kuras viņam nepiederēja	2012	89	7	3	1
	2010	88	9	3	1
	2008	87	8	3	1
	2006	86	8	3	2
Izdarīja citu noziedzīgu nodarījumu	2012	94	3	1	2
	2010	97	1	1	1
	2008	95	2	1	2
	2006	94	3	1	2

Piezīme: * 2010.gada aptaujā nozagtās lietas vērtības ekvivalents tika noteikts 5 LVL vērtībā.

Salīdzinoši biežāk sastopama jauniešu vidū ir vardarbība – iesišana ar dūri, ieplaukšana, iesperšana. Pēdējo 12 mēnešu laikā vismaz reizi kādam ar dūri ir iesituši 44% jauniešu (61% zēnu un 31% meiteņu), vismaz reizi notriekuši kādu no kājām ir 31% jauniešu (45% zēnu un 20% meiteņu), vismaz reizi kādam iespēruši ir 41% jauniešu (49% zēnu un 34% meiteņu), vismaz reizi kādu ieplaukājuši/ iebelzuši kādam ir 46% jauniešu (44% zēnu un 47% meiteņu). Vardarbības izpausmes biežāk ir sastopamas zēnu vidū, izņemot ieplaukšanu. Pie šī jautājuma gan ir jāatzīmē, ka ne visi

skolēni viennozīmīgi izprata šo jautājumu, par ko liecina skolēnu uzdotie jautājumu anketēšanas laikā – viņi jautāja, vai šeit ir jāieskaita arī tās reizes, kad, nodarbojoties ar karatē, boksu un citiem cīņas sporta veidiem, tiek sist pretiniekam (aptaujas jautājumā tas nebija skaidri norādīts; tajos gadījumos, kad šis jautājums tika uzdots, anketētāji atbildēja, ka sišana, trenējoties cīņas sporta nodarbībās, šeit netiek iekļauta). Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, statistiski būtiskas atšķirības atbildēs nav vērojamas.

3.13.tabula. Vardarbības izpausmes pēdējo 12 mēnešu laikā, %

	Nekad	Vienreiz	2-5 reizes	6-9 reizes	10 vai vairāk reizes
Iesita kādam ar dūri	56	17	13	5	9
Notrieca kādu no kājām	69	14	9	3	5
Iespēra kādam	59	19	11	4	7
Iebelza/ieplaukāja kādu	54	19	13	6	8
Sagrāba aiz kakla un turēja	86	7	4	1	2
Draudēja pielietot spēku	78	10	6	2	4
Piespieda kādu uz seksuālām attiecībām	97	1	<1	<1	<1
Piespieda kādu stāties dzimumsakaros	98	1	<1	<1	<1

Vardarbības pieredze tika pētīta izmantojot arī citus jautājumus. Uz jautājumu „Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi fiziskas vardarbības upuris?” apstiprinoši ir atbildējuši 7% jauniešu (8% zēnu un 6% meiteņu). Uz jautājumu „Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu pats/i esi bijis/usi fiziski vardarbīgs/a?” apstiprinoši ir atbildējuši 14% jauniešu (19% zēnu un 10% meiteņu). Statistiski būtiskas atšķirības atbildēs, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, nav vērojamas.

3.14.tabula. Vardarbības pieredze pēdējo 12 mēnešu laikā, %

	Nekad	Vienreiz	2-5 reizes	6-9 reizes	10 vai vairāk reizes
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi fiziskas vardarbības upuris?	93	5	1	<1	<1
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu pats/i esi bijis/usi fiziski vardarbīgs/a?	86	8	4	1	1
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi seksuālas vardarbības upuris?	99	1	<1	<1	<1
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi seksuāli vardarbīgs/a?	99	1	<1	<1	<1

3.8. Personības individuālo faktoru saistība ar atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu

Dažādu faktoru saistība ar atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu ir aplūkota, izmantojot šādus atkarības vielu lietošanas indikаторus:

- 1) Smēķēšana: smēķē katru dienu (ikdienas smēķētājs) vai nesmēķē ikdienā. Kopumā ikdienas smēķētāji 9.-10.klašu skolēnu vidū ir 20%.
- 2) Alkohola lietošana dzīves laikā: ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes un ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā. Saskaņā ar aptaujas datiem alkoholu 40 un vairāk reizes savas dzīves laikā ir lietojuši 20% jauniešu.
- 3) Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze): ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā vai nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes. Tādu jauniešu, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā, šajā aptaujā ir 35%.
- 4) Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze: ir pamēģinājis kādu no nelegālajām atkarības vielām (marihuāna/ hašišs, amfetamīni, LSD, ekstazī, kokaīns, heroīns, halucinogēnās sēnes, inhalanti) vai nav. Saskaņā ar aptaujas datiem šīs vielas ir pamēģinājuši 22% 9. un 10.klašu skolēnu.

Apmierinātība ar sevi

Apmierinātība ar sevi kopumā nav faktors, kas uzrādītu būtisku saistību ar atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu. Kopumā gan jaunieši, kas ir pamēģinājis kādu no nelegālajām atkarības vielām, gan tie, kas nav pamēģinājuši, gan riskantie alkohola lietotāji, gan ikdienas smēķētāji un tie, kas nesmēķē ikdienā, ir vienlīdz apmierināti ar sevi. Nelielas atšķirības parādās tikai attiecībā uz šo izteikumu vērtējumu: „Visumā sliecos domāt, ka esmu neveiksminieks/ce”, „Dažreiz domāju, ka es neesmu pārāk labs cilvēks”, „Dažreiz jūtos nekam nederīgs” (3.15.tabula). Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, biežāk ir kritiskāki pret sevi un piekrīt apgalvojumam „Dažreiz domāju, ka es neesmu pārāk labs cilvēks”.

3.15.tabula. Apgalvojumi par apmierinātību ar sevi/ pašvērtējumu. Tabulā parādītas apkopotas atbildes „ļoti atbilst” un „drīzāk atbilst”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Visumā sliecos domāt, ka esmu neveiksmnieks/ce	16	22	17	20
Dažreiz domāju, ka es neesmu pārāk labs cilvēks	42	60	44	53
Dažreiz jūtos nekam nederīgs	26	35	26	33

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Visumā sliecos domāt, ka esmu neveiksmnieks/ce	17	19	16	20
Dažreiz domāju, ka es neesmu pārāk labs cilvēks	45	51	43	51
Dažreiz jūtos nekam nederīgs	26	32	26	31

Apmierinātība ar savu ķermeni un dzīvi

Izteikumu vērtējums saistībā ar apmierinātību ar savu ķermeni neuzrāda statistiski būtisku saistību ar atkarības vielu lietošanas indikatoriem, bet zināmas atšķirības parādās attiecībā uz apmierinātību uz savu dzīvi (apgalvojumi „Esmu apmierināts/a ar savu dzīvi” un „Esmu laimīgs/a”) (3.16.tabula). Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, nedaudz retāk ir atzīmējuši, ka šie apgalvojumi ir viņiem atbilstoši. Atšķirības izteiktākas ir tieši viņu viedokļu modalitātē. Piemēram, tie, kas ir trīs un vairāk reizes bijuši piedzērušies savas dzīves laikā, retāk atzīmē, ka apgalvojums ir tiem „ļoti atbilstošs” (39%), savukārt, tie, kas nav bijuši piedzērušies vispār vai tikai 1-2 reizes, biežāk atzīmē, ka apgalvojums „esmu laimīgs” ir tiem „ļoti atbilstošs” (47%).

3.16.tabula. Apmierinātība ar savu ķermeni un dzīvi. Tabulā parādītas apkopotas atbildes „ļoti atbilst” un „drīzāk atbilst”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Esmu apmierināts/a ar savu dzīvi	85	78	85	80
Esmu laimīgs/a	84	78	84	79

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Esmu apmierināts/a ar savu dzīvi	85	81	86	79
Esmu laimīgs/a	84	81	85	79

Izjūsts garīgs vai fizisks diskomforts pēdējās nedēļas laikā

Izteikumu vērtējums saistībā ar garīgu vai fizisku diskomfortu pēdējās nedēļas laikā neuzrāda statistiski būtisku saistību ar atkarības vielu lietošanas indikatoriem. Nelielas atšķirības dažu procentu apmērā vērojamas attiecībā uz šādiem emocionālajiem stāvokļiem: nervozitāte, skumjas, intereses trūkums kaut ko darīt, enerģijas trūkums, bezcerīgums, domas par pašnāvību (3.17.tabula). Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, nedaudz biežāk ir pakļauti šādam emocionālam diskomfortam.

3.17.tabula. Izjūsts garīgs vai fizisks diskomforts pēdējās nedēļas laikā. Tabulā parādītas atbildes „bieži”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Nervozitāte	13	16	13	16
Pēkšņas bailes bez iemesla	5	6	4	7
Saspringums	15	15	15	14
Biju noskumis/usi vai nebija intereses kaut ko darīt	22	28	23	23
Ēstgribas trūkums	9	11	9	11
Jutos vientuļš/a	11	15	12	12
Viegli varēja saraudināt vai gribējās raudāt	9	16	10	10
Bija grūti aizmigt	12	16	12	16
Jutos noskumis/usi vai nospiests/a	10	13	11	10
Trūka intereses kaut ko darīt	12	16	12	15
Biju lēnīgs/a vai trūka enerģijas	10	14	10	13
Nākotne šķita bezcerīga	6	10	6	9
Domāju par pašnāvību	2	6	3	5
Likās, ka visi mani pieviļ	5	7	5	5
Man nebija ar ko parunāt	6	7	6	6
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Nervozitāte	13	16	12	16
Pēkšņas bailes bez iemesla	5	5	4	5
Saspringums	14	17	14	16
Biju noskumis/usi vai nebija intereses kaut ko darīt	23	25	22	27
Ēstgribas trūkums	10	9	9	10
Jutos vientuļš/a	12	11	12	13
Viegli varēja saraudināt vai gribējās raudāt	10	10	10	11
Bija grūti aizmigt	12	14	12	15
Jutos noskumis/usi vai nospiests/a	11	10	10	12
Trūka intereses kaut ko darīt	12	16	11	16
Biju lēnīgs/a vai trūka enerģijas	10	14	10	13
Nākotne šķita bezcerīga	6	8	6	8
Domāju par pašnāvību	3	5	2	5
Likās, ka visi mani pieviļ	5	5	5	6
Man nebija ar ko parunāt	6	6	6	6

Garastāvokļa maiņas un nenosvērtība pēdējās nedēļas laikā

Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, nedaudz biežāk ir pakļauti garastāvokļa maiņām un emocionālai nenosvērtībai (3.18.tabula). Viņi salīdzinoši nedaudz biežāk pēdējās nedēļas laikā bijuši viegli aizkaitināmi, saskārušies ar nekontrolējamu dusmu uzliesmojumu, vēlējušies kaut ko lauzt, strīdējušies un uzklieguši kādam vai pat kaut ko metuši. Šīs atbildes var liecināt par kādu tendenci, tomēr vērojamās atšķirības lielākoties iekļaujas statistiskās kļūdas robežās un nav uzskatāmas par statistiski ļoti būtiskām atšķirībām.

3.18.tabula. Garastāvokļa maiņas un nenosvērtība pēdējās nedēļas laikā. Tabulā parādītas atbildes „bieži” (%)

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Mani varēja viegli aizkaitināt vai satraukt	18	24	18	23
Man bija dusmu uzliesmojums, kuru es nevarēju kontrolēt	7	13	8	10
Es gribēju lauzt vai bojāt apkārtējās lietas	7	11	7	11
Es ar kādu strīdējos	16	23	17	19
Es uzkliegdzu kādam vai ar kaut ko metu	8	18	9	14
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Mani varēja viegli aizkaitināt vai satraukt	18	24	17	23
Man bija dusmu uzliesmojums, kuru es nevarēju kontrolēt	8	12	8	10
Es gribēju lauzt vai bojāt apkārtējās lietas	7	12	7	10
Es ar kādu strīdējos	17	21	16	20
Es uzkliegdzu kādam vai ar kaut ko metu	9	14	8	13

Attieksme pret noteikumu ievērošanu

Attieksme pret noteikumu ievērošanu to jauniešu vidū, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, ir brīvāka nekā pārējiem jauniešiem (starpība 10-15%) (3.19.tabula). Jaunieši, kas intensīvāk lieto dažādas atkarības vielas, biežāk piekrīt apgalvojumam „var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši”, kā arī apgalvojumam „es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot”. Viņi arī ir pārliecinātāki par to, ka „dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus, lai gūtu panākumus” un arī to, ka „noteikumu ievērošana negarantē panākumus”.

3.19.tabula. Attieksme pret apgalvojumiem par noteikumu ievērošanu. Tabulā parādītas apkopotas atbildes „pilnīgi piekrītu” un „drīzāk piekrītu” (%)

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši	36	49	35	53
Es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot	49	62	48	67
Dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus (normas), lai gūtu panākumus	71	78	70	81
Noteikumu ievērošana negarantē panākumus	64	67	62	72
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši	34	54	33	48
Es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot	49	63	46	62
Dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus (normas), lai gūtu panākumus	70	80	67	78
Noteikumu ievērošana negarantē panākumus	63	70	62	69

Attieksme pret apgalvojumiem par agresivitāti

Attieksmes pret apgalvojumiem par agresivitātes izpausmēm parāda, ka jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas, biežāk ir noskaņoti attaisnot vardarbību (starpība apmēram 10%) (3.20.tabula). Piemēram, to jauniešu vidū, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes, 32% piekrīt apgalvojumam, ka „ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana”, savukārt, to vidū, kas nekad nav bijuši piedzērušies vai bijuši piedzērušies tikai vienu vai divas reizes šim apgalvojumam piekrīt 20% jauniešu.

3.20.tabula. Attieksme pret apgalvojumiem par agresivitāti. Tabulā parādītas apkopotas atbildes „pilnīgi piekrītu” un „drīzāk piekrītu”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Dažreiz izveidojas situācijas, kas attaisno sišanu otram cilvēkam vai viņa piekaušanu	51	61	52	58
Ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana	22	33	22	33
Dažreiz vajag kādu sadunkāt vai piekaut, lai aizsargātu savu godu vienaudžu vidū	21	29	20	31
Ja kāds neatbild savam apvainotājam ar sitieni vai piekaušanu, mani draugi tādu uzskata par glēvuli	18	25	19	23
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Dažreiz izveidojas situācijas, kas attaisno sišanu otram cilvēkam vai viņa piekaušanu	52	59	51	58
Ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana	21	36	20	32
Dažreiz vajag kādu sadunkāt vai piekaut, lai aizsargātu savu godu vienaudžu vidū	20	30	19	28
Ja kāds neatbild savam apvainotājam ar sitieni vai piekaušanu, mani draugi tādu uzskata par glēvuli	19	23	18	24

Satraucošu pārdzīvojumu pieredze

Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas, biežāk ir saskārušies ar dažādiem satraucošiem notikumiem savā dzīvē (starpība apmēram 10-20%) (3.21.tabula). Gandrīz puse no jauniešiem, kas lieto atkarības vielas, ir saskārušies ar nopietnu nelaimes gadījumu, kā arī attiecību pārtraukšanu ar draugu/ draudzeni. Divām trešdaļām šo jauniešu ir bijis nopietns strīds ar vecākiem un ļoti sliktas atzīmes. Līdzīgs skaits jauniešu ir tikuši izraidīti no klases vai aizsūtīti uz direktora kabinetu. Būtiski, ka jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas, biežāk ir saskārušies arī ar vecāku šķiršanos (starpība apmēram 10%)

3.21.tabula. Satraucošu pārdzīvojumu pieredze. Tabulā parādīti %, kam ir šādu notikumu pieredze

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Nopietns nelaimes gadījums	35	47	34	49
Vecāku šķiršanās	23	34	22	34
Nopietns strīds ar vecākiem	48	65	48	65
Biju fiziskas vardarbības liecinieks savās mājās, kurā bija iesaistīts kāds pieaugušais	8	14	7	15
Drauga nāve	8	14	8	14
Attiecību pārtraukšana ar draugu/draudzeni	31	55	31	51
Saņēmu ļoti sliktas atzīmes	53	66	54	62
Tēvs vai māte zaudēja darbu	14	18	14	18
Tiku izraidīts/-a no klases vai aizsūtīts/a uz direktora kabinetu	15	31	14	34

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Nopietns nelaimes gadījums	35	48	34	43
Vecāku šķiršanās	23	31	21	32
Nopietns strīds ar vecākiem	48	64	46	61
Biju fiziskas vardarbības liecinieks savās mājās, kurā bija iesaistīts kāds pieaugušais	8	13	7	13
Drauga nāve	8	14	8	12
Attiecību pārtraukšana ar draugu/draudzeni	32	51	28	49
Saņēmu ļoti sliktas atzīmes	54	62	52	63
Tēvs vai māte zaudēja darbu	14	20	13	18
Tiku izraidīts/-a no klases vai aizsūtīts/a uz direktora kabinetu	15	29	12	28

Vēl satraucošāki dati ir par jauniešu, kas biežāk lieto atkarības vielas, saskaršanos ar pašnāvībām paziņu, draugu un tuvu cilvēku vidū, kā arī domām par to (3.22.tabula). Šiem jauniešiem daudz biežāk kāds ir teicis, ka domā par pašnāvību, kāds no paziņām, kā arī draugu un tuvu cilvēku vidū ir mēģinājis izdarīt pašnāvību, kāds no paziņām, ir izdarījis pašnāvību, un arī paši viņus biežāk ir nodarbinājušas domas par pašnāvību.

3.22.tabula. Saskaņā ar pašnāvību un domas par to, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Kāds ir teicis, ka ir domājis/–usi par pašnāvību	34	54	34	52
Kāds no paziņām ir mēģinājis izdarīt pašnāvību	19	38	20	34
Kāds no paziņām ir izdarījis pašnāvību	9	20	10	17
Kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir mēģinājis izdarīt pašnāvību	11	26	11	24
Kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir izdarījis pašnāvību	3	12	4	9
Pats/–i ir domājis/–usi par pašnāvību	24	36	24	34
Ir nopietni apsvēris/–usi iespēju izdarīt pašnāvību	9	17	9	15
Ir kādam stāstījis/–usi, ka domā par pašnāvības izdarīšanu	13	23	13	21
Ir kādreiz mēģinājis/–usi izdarīt pašnāvību	3	10	4	7
Ir mēģinājis/–usi izdarīt pašnāvību šīnī mācību gadā	2	5	2	3

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Kāds ir teicis, ka ir domājis/–usi par pašnāvību	36	49	33	49
Kāds no paziņām ir mēģinājis izdarīt pašnāvību	20	35	19	31
Kāds no paziņām ir izdarījis pašnāvību	9	20	8	17
Kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir mēģinājis izdarīt pašnāvību	11	24	11	20
Kāds no draugiem vai citiem tuviem cilvēkiem ir izdarījis pašnāvību	3	10	3	9
Pats/–i ir domājis/–usi par pašnāvību	25	33	24	33
Ir nopietni apsvēris/–usi iespēju izdarīt pašnāvību	10	13	9	13
Ir kādam stāstījis/–usi, ka domā par pašnāvības izdarīšanu	13	20	12	19
Ir kādreiz mēģinājis/–usi izdarīt pašnāvību	4	7	3	7
Ir mēģinājis/–usi izdarīt pašnāvību šīnī mācību gadā	2	3	2	3

Brīvā laika pavadīšanas veidi

Kopumā brīvā laika pavadīšanas veidi ļoti būtiski neatšķiras saistībā ar intensīvas atkarību vielu lietošanas pazīmēm, bet ir viens būtisks izņēmums – jaunieši, kas aktīvi lieto atkarību izraisošās vielas, ievērojami biežāk pavada laiku ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes (starpība 20-30%). Salīdzinoši nedaudz biežāk šie jaunieši arī klīst apkārt un ieskatās veikalos, vakarus un brīvdienas pavada pilsētas centrā un „tusiņos” (3.23.tabula).

3.23.tabula. Brīvā laika pavadīšanas veidi, atbildes „4 un vairāk reizes nedēļā”%

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Pavadu laiku ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes	48	79	50	73
Eju uz kino/skatos video	20	21	19	25
Eju uz kafejnīcu	15	23	15	24
Klīstu apkārt un ieskatos veikalos	10	19	10	17
Vakaros vai brīvdienās pavadu laiku pilsētas centrā	8	18	8	15
Pavadu laiku tirdzniecības centrā vai tā tuvumā	7	13	7	10
Eju uz viesībām/”tusiņu”	4	14	4	11
Eju uz ātrās ēdināšanas restorānu	4	12	5	9

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes
Pavadu laiku ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes	50	72	47	69
Eju uz kino/skatos video	19	24	20	21
Eju uz kafejnīcu	15	23	14	21
Klīstu apkārt un ieskatos veikalos	10	18	10	15
Vakaros vai brīvdienās pavadu laiku pilsētas centrā	8	16	8	13
Pavadu laiku tirdzniecības centrā vai tā tuvumā	7	14	7	10
Eju uz viesībām/”tusiņu”	4	12	3	11
Eju uz ātrās ēdināšanas restorānu	4	10	4	8

Nodarbošanās ar sportu un citām fiziskām aktivitātēm šajā vecumā vēl nav cieši saistīta ar atkarības vielu aktīvu lietošanu. Vienīgā tendence, ko parāda dati šajā jautājumā, ir, ka aktīvie smēķētāji nedaudz retāk aktīvi nodarbojas arī ar sportu (starpība 11%). Alkohola lietošana un

nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze nav būtiski saistīta ar atbildēm uz šo jautājumu (3.24.tabula).

3.24.tabula. Nodarbošanās ar sportu un citām fiziskām aktivitātēm, apkopotas atbildes „4-6 reizes nedēļā” un „gandrīz katru dienu”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Nodarbošanās ar sportu un citām fiziskām aktivitātēm: apkopotas atbildes „4-6 reizes nedēļā” un „gandrīz katru dienu”	42	33	39	42
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Nodarbošanās ar sportu un citām fiziskām aktivitātēm: apkopotas atbildes „4-6 reizes nedēļā” un „gandrīz katru dienu”	39	43	40	39

3.25.tabula. Atrāšanās ārpus mājas vēlu vakarā pēdējās nedēļas laikā, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Visu vakaru bija mājās (visas 7 dienas pēdējās nedēļas laikā)	26	14	26	12
Bija ārpus mājas un atgriezās mājās pēc desmitiem vakarā – NE REIZI	46	23	47	21
Bija ārpus mājas un atgriezās pēc pusnakts - NE REIZI	82	55	83	53

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Visu vakaru bija mājās (visas 7 dienas pēdējās nedēļas laikā)	25	15	29	13
Bija ārpus mājas un atgriezās mājās pēc desmitiem vakarā – NE REIZI	47	20	51	24
Bija ārpus mājas un atgriezās pēc pusnakts - NE REIZI	82	53	86	59

Aptaujas dati pilnībā apstiprina to, ka paaugstināts risks saskarties ar atkarības vielu lietošanu ir tiem jauniešiem, kas vakarus pavada ārpus mājas (3.25.tabula). Dati skaidri parāda, ka tie jaunieši, kas ikdienā nesmēķē, nav pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, savas dzīves laikā ir lietojuši

alkoholu mazāk par 40 reizēm, nelieto alkoholu tādos apjomos, ka piedzeras, daudz retāk pēdējās nedēļas laikā ir bijuši ārpus mājas un atgriezušies pēc pusnakts.

Devianta uzvedība uz vardarbību jauniešu vidū

Attiecībā uz noziedzīgām darbībām atšķirības starp tiem jauniešiem, kas biežāk lieto atkarību izraisošās vielas, un tiem, kas reti, ir nelielas, tomēr ir nelielas tendences, ka devianta uzvedība vairāk raksturīga jauniešiem, kas aktīvi lieto atkarību izraisošās vielas (3.26.tabula).

Visbūtiskākās atšķirības izpaužas tajā, ka jaunieši, kas aktīvi lieto atkarību izraisošās vielas, biežāk ir nodarbojušies ar vandālismu – nepiederošu lietu sabojāšanu un demolēšanu.

3.26.tabula. Noziedzīga darbība pēdējo 12 mēnešu laikā, atbilde „NEKAD”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Kaut ko nozaga, kas maksāja mazāk nekā 3 kino biļetes	96	90	96	88
Kaut ko nozaga, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes	99	95	99	95
Pielietoja fizisku spēku, lai nozagtu/nolaupītu	99	98	99	98
Ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu	99	98	99	98
Sabojāja vai demolēja lietas, kuras viņam nepiederēja	90	84	92	79
Izdarīja citu noziedzīgu nodarījumu	95	89	96	85

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Kaut ko nozaga, kas maksāja mazāk nekā 3 kino biļetes	96	88	96	91
Kaut ko nozaga, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes	99	94	99	96
Pielietoja fizisku spēku, lai nozagtu/nolaupītu	99	98	99	98
Ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu	99	98	99	98
Sabojāja vai demolēja lietas, kuras viņam nepiederēja	91	81	92	84
Izdarīja citu noziedzīgu nodarījumu	96	87	97	89

Salīdzinoši biežāk atkarību izraisošo vielu aktīvākie lietotāji ir izrādījuši arī dažādas vardarbības pazīmes – gan iesišanu kādam ar dūri, gan notriekšanu no kājām, gan iesperšanu, gan ieplaukāšanu, gan sagrābšanu aiz kakla un turēšanu, gan arī draudus pielietot spēku (3.27.tabula).

3.27.tabula. Vardarbības izpausmes pēdējo 12 mēnešu laikā, atbilde „NEKAD”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Iesita kādam ar dūri	59	42	60	40
Notrieca kādu no kājām	71	60	72	56
Iespēra kādam	62	47	63	46
Iebelza/ieplaukāja kādu	57	41	58	41
Sagrāba aiz kakla un turēja	88	76	88	76
Draudēja pielietot spēku	80	69	81	65
Piespieda kādu uz seksuālām attiecībām	98	94	98	95
Piespieda kādu stāties dzimumsakaros	99	95	98	97

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Iesita kādam ar dūri	59	44	61	47
Notrieca kādu no kājām	71	59	72	62
Iespēra kādam	62	48	64	51
Iebelza/ieplaukāja kādu	57	42	59	44
Sagrāba aiz kakla un turēja	87	77	88	80
Draudēja pielietot spēku	80	68	82	70
Piespieda kādu uz seksuālām attiecībām	98	95	98	95
Piespieda kādu stāties dzimumsakaros	98	95	99	96

Arī uz jautājumu „Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu pats/i esi bijis/usi fiziski vardarbīgs/a?” atkarību izraisošo vielu aktīvākie lietotāji biežāk ir atbildējuši apstiprinoši. Uz jautājumu „Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi fiziskas vardarbības upuris?” atbildes neparāda statistiski nozīmīgas atšķirības, lai gan var novērot nelielu tendenci, ka arī paši šie jaunieši nedaudz biežāk ir bijuši pakļauti vardarbībai (3.28.tabula).

3.28.tabula. Vardarbības pieredze pēdējo 12 mēnešu laikā, atbilde „NEKAD”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi fiziskas vardarbības upuris?	94	90	94	89
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu pats/i esi bijis/usi fiziski vardarbīgs/a?	88	79	88	77

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu esi bijis/usi fiziskas vardarbības upuris?	94	90	94	91
Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Tu pats/i esi bijis/usi fiziski vardarbīgs/a?	88	79	89	80

4. ATTIECĪBAS AR VIENAUDŽIEM UN TO IETEKME

4.1. Iespēja saņemt atbalstu no draugiem

Jauniešu vidū nozīmīgākā referentā grupa ir viņu vienaudži. Vienaudžu vērtības, uzvedības modeļi un dzīves stils ir ļoti nozīmīgi, jo jauniešiem ir nepieciešamība būt pieņemtajiem savu vienaudžu vidū (netikt izsmietiem vai atstumtiem).

Viens no jautājumiem aptaujā, kas nomēra to, cik lielā mērā jaunietis jūtas pieņemts un saprasts savu vienaudžu vidū, ir par to, cik viegli vai grūti viņam ir saņemt palīdzību, aprunāties un sajūst atbalstu no draugu puses. Aptaujas rezultāti parāda, ka ar grūtībām šāda veida atbalstu saņemt no draugiem saskaras vidēji viena piektā daļa skolēnu – 23% ir drīzāk grūti saņemt no draugiem sirsnību un rūpes (zēni - 33%, meitenes – 15%), 21% - ir grūtības pārrunāt personīgus jautājumus (zēni - 27%, meitenes – 15%), 22% ir grūtības saņemt no draugiem padomu mācībās (zēni - 24%, meitenes – 20%), 12% ir grūtības saņemt no draugiem padomu kādos citos jautājumos (zēni - 15%, meitenes – 10%) un 10% ir grūtības saņemt kāda cita veida palīdzību (zēni - 11%, meitenes – 9%).

Līdzīgi kā citos gados, arī 2012.gada aptauja parāda, ka zēnu vidū biežāk ir sastopamas grūtības saņemt jebkāda veida atbalstu no draugiem, bet, jo īpaši, – sirsnību un rūpes.

4.1.tabula. Iespēja saņemt atbalstu no draugiem, %

Cik viegli vai grūti Tev ir saņemt no draugiem?	Sirsnību un rūpes	Iespēju pārrunāt personīgus jautājumus	Padomu mācībās	Padomu citos jautājumos	Cita veida palīdzību
Ļoti grūti	5	6	5	3	2
Drīzāk grūti	18	15	17	9	7
Drīzāk viegli	49	37	43	41	41
Ļoti viegli	28	43	35	47	50

4.2. Devianta uzvedība draugu vidū

Jauniešus ļoti ietekmē viņu draugu un vienaudžu rīcība, tai skaitā, tieksme uz deviantu uzvedību vai atkarību vielu lietošanu. 2012.gada veiktā aptauja atklāj, ka 26% jauniešu draugi ir bojājuši vai demolējuši lietas, kas viņiem nepieder, 17% jauniešu draugi ir nozaguši kaut ko, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes, un 5% jauniešu draugi ir ielauzušies ēkā vai mašīnā, lai zagtu.

4.2.tabula. Devianta uzvedība draugu vidū, %

	Draugi nozaga kaut ko, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes	Draugi ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu	Draugi sabojāja vai demolēja lietas, kas viņiem nepiederēja
Neviens	83	95	74
Nedaudz	13	4	18
Daži	4	1	6
Vairākums	<1	<1	1
Gandrīz visi	<1	<1	1

Jāatzīmē, ka pētījums parāda, ka pretlikumīgas darbības aptaujā biežāk tiek uzrādītas draugiem, retāk jaunieši atzīst, ka paši tādas ir veikuši.

Aptaujā tika uzdoti arī jautājumi: cik daudzi no taviem draugiem uzsāk kautiņu un cik daudzi no taviem draugiem meklē iegastu kautiņam. Aptaujas rezultāti parāda, ka daudz kaušļu draugu vidū ir 5-6% skolēnu (6% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu uzsāk kautiņu, 5% - meklē igastu kautiņam). 50% jauniešu draugu vidū nav neviena, kas uzsāktu kautiņu, 64% jauniešu draugu vidū nav neviena, kas meklētu iegastu kautiņam (4.3.tabula). Jāpiezīmē, ka meitenes retāk ir atzīmējušas, ka viņu draugu vidū ir tādi, kas uzsāk kautiņu vai meklē iegastu kautiņam (draugu vidū nav neviena, kas uzsāktu kautiņu: zēni – 44%, meitenes draugi - 55%; draugu vidū nav neviena, kas meklē iegastu kautiņam: zēni – 57%, meitenes draugi - 70%).

4.3. Atkarību izraisīto vielu lietošana vienaudžu vidū

Atkarības vielu lietošana draugu vidū ir viens no ietekmīgākajiem riska faktoriem atkarības vielu pamēģināšanai un lietošanai. Aptaujas dati parāda, ka kopumā galvenās tendences pēdējos gados ir līdzīgas. Saskaņā ar 2012.gada aptauju, 9% jauniešu draugi alkoholu nelieto, 49% jauniešu tikai daži vai nedaudzi draugi lieto alkoholu, bet 42% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu lieto alkoholu (tas ir nedaudz mazāk nekā 2010.gada aptaujā, saskaņā ar kuru 54% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu lietoja alkoholu). 28% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu piedzeras vismaz reizi mēnesī (2010.gadā – 36%). Jāpiebilst, ka tāpat kā citos aptaujas viļņos arī šajā gadā meitenes biežāk norāda, ka vairums vai gandrīz visi viņu draugi lieto alkoholu (zēnu draugi – 37%, meiteņu draugi - 46%) un piedzeras vismaz reizi mēnesī (zēnu draugi – 26%, meiteņu draugi - 31%).

Smēķēšanas vērtējums draugu vidū ir līdzīgs vērtējumam par alkohola lietošanu. 13% jauniešu draugi nesmēķē, 52% jauniešu tikai daži vai nedaudzi draugi smēķē, bet 35% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu smēķē (tas ir nedaudz mazāk nekā 2010.gada aptaujā, saskaņā ar

kuru 46% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu smēķēja). Arī šajā jautājumā meitenes biežāk nekā zēni norāda, ka vairums vai gandrīz visi viņu draugi smēķē (zēnu draugi – 31%, meiteņu draugi – 39%).

4.3.tabula. Atkarību izraisīto vielu lietošana draugu vidū, %

2012.gads						
	Draugi lieto alkoholu	Draugi smēķē cigaretes	Draugi piedzeras vismaz reizi mēnesī	Draugi uzsāk kaitīgu	Draugi smēķē marihuānu / hašiņu	Draugi meklē iemeslu kaitīgam
Neviens	9	13	23	50	54	64
Nedaudzi	24	25	26	31	24	22
Daži	25	27	23	13	14	9
Vairākums	30	27	20	4	6	3
Gandrīz visi	12	8	8	2	2	2

2010.gads							
	Draugi lieto alkoholu	Draugi smēķē cigaretes	Draugi piedzeras vismaz reizi mēnesī	Draugi uzsāk kaitīgu	Draugi smēķē marihuānu/hašiņu	Draugi meklē iemeslu kaitīgam	Lieto ekstazī vai amfetamīnus
Neviens	8	11	21	43	53	58	82
Daži	23	27	25	37	28	28	13
Nedaudzi	16	16	18	12	13	9	3
Vairākums	36	34	25	6	5	4	2
Gandrīz visi	18	12	11	2	2	2	<1

2008.gads						
	Draugi lieto alkoholu	Draugi smēķē cigaretes	Draugi piedzeras vismaz reizi mēnesī	Draugi uzsāk kaitīgu	Draugi smēķē marihuānu / hašiņu	Draugi meklē iemeslu kaitīgam
Neviens	7	9	19	41	52	57
Nedaudzi	15	18	22	35	26	27
Daži	19	21	21	17	14	10
Vairākums	37	36	23	6	6	5
Gandrīz visi	22	16	14	3	2	2

2006.gads						
	Draugi lieto alkoholu	Draugi smēķē cigaretes	Draugi piedzeras vismaz reizi mēnesī	Draugi uzsāk kaitīgu	Draugi smēķē marihuānu /hašiņu	Draugi meklē iemeslu kaitīgam
Neviens	8	10	21	38	54	55
Nedaudzi	18	22	23	35	24	26
Daži	20	23	23	17	13	11
Vairākums	36	34	22	8	6	6
Gandrīz visi	17	11	12	3	2	3

Salīdzinoši ievērojami retāk tiek norādīts, ka vairums vai gandrīz visi draugi smēķē marihuānu/ hašišu. 54% jauniešu draugu vidū neviens nesmēķē marihuānu vai hašišu, 38% jauniešu tikai daži vai nedaudzi draugi smēķē marihuānu vai hašišu, bet 8% jauniešu gandrīz visi vai vairums draugu smēķē marihuānu vai hašišu (2010.gada aptaujā - 7%). Statistiski būtiskas atšķirības, salīdzinot meiteņu un zēnu atbildes šajā jautājumā nav vērojamas.

Kopumā šajos jautājumos var identificēt nelielas atšķirības dažādās klašu grupās. 9.klašu skolēnu vidū ir vairāk tādu, kuriem neviens draugs nesmēķē (9.klase – 16%, 10.klase – 9%), neviens draugs nelieto alkoholu (9.klase – 12%, 10.klase – 6%), neviens draugs nepiedzeras vismaz reizi mēnesī (9.klase – 27%, 10.klase – 18%), neviens draugs nesmēķē marihuānu vai hašišu (9.klase – 57%, 10.klase – 49%).

4.4. Viedoklis par atkarību izraisīto vielu lietošanas prestižu vienaudžu vidū

Grupas spiediena ietekme uz atkarību izraisīto vielu lietošanu aptaujā tika noskaidrota ar vairākiem jautājumiem. Viens no tiem bija formulēts apgalvojumu veidā, pret kuriem skolēni izteica savu attieksmi. Apgalvojumam „Dažreiz ir nepieciešams smēķēt cigaretes, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas” kopumā piekrīt 8% jauniešu (zēni – 11%, meitenes – 7%). Apgalvojumam „Dažreiz ir nepieciešams iedzert alkoholu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas” piekrīt nedaudz vairāk jauniešu – 12% (zēni – 13%, meitenes – 12%). Apgalvojumam „Dažreiz ir nepieciešams smēķēt marihuānu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas” piekrīt tikai 5% jauniešu (zēni – 7%, meitenes – 3%). Aptaujas rezultāti liecina, ka zēni izjūt nedaudz lielāku spiedienu smēķēt tabaku vai marihuānu, nekā meitenes. Dažādās klašu grupās statistiski būtiskas atšķirības nav vērojamas.

4.4.tabula. Atkarību izraisīto vielu lietošanas nozīme, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas, %

	Dažreiz ir nepieciešams smēķēt cigaretes, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas				Dažreiz ir nepieciešams iedzert alkoholu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas				Dažreiz ir nepieciešams smēķēt marihuānu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas			
	2012	2010	2008	2006	2012	2010	2008	2006	2012	2010	2008	2006
Pilnīgi piekrītu	2	3	3	4	3	3	4	5	3	3	3	4
Drīzāk piekrītu	6	6	8	9	9	10	11	14	2	3	3	4
Drīzāk nepiekrītu	17	15	17	12	22	20	23	21	14	11	11	9
Pilnīgi nepiekrītu	74	76	73	75	66	67	62	60	81	84	83	84

Cits aptaujas jautājums ļauj izvērtēt atkarību izraisošo vielu lietošanas prestižu salīdzinājumā ar citiem aspektiem, piemēram, panākumiem sportā, mācībās, labu izskatu, zināšanām mūzikā un citiem. Aptaujas rezultāti parāda, ka, pirmkārt, jauniešu draugu vidū cieņu var iegūt ar labu izskatu (86%), otrkārt, ar panākumiem sportā (81%), treškārt, ar zināšanām mūzikā (72%) un, ceturtkārt, ar labām sekmēm (71%).

Visretāk skolēni kā cieņu paaugstinošu rīcību ir minējuši zagšanu veikalā (3%). Arī atkarības vielu lietošana ir ļoti reti atzīmēta kā cieņu paaugstinoša rīcība, bet pārsvarā ir vērtēta kā cieņu pazeminoša. Cigarešu smēķēšanu kā cieņu paaugstinoša rīcību draugu vidū ir novērtējuši 11%, alkohola lietošanu – 16%, marihuānas smēķēšanu – 10%, nostāšanos pret pieaugušo noteikumiem – 24%.

No piedāvātajiem variantiem atšķirības zēnu un meiteņu atbildēs ir vērojamas atsevišķos gadījumos. Meitenes biežāk kā cieņu paaugstinošu aspektu ir novērtējušas labu izskatu (zēni - 84%, meitenes – 89%), savukārt zēni biežāk kā cieņu paaugstinošu rīcību ir novērtējuši panākumus sportā (zēni - 88%, meitenes – 74%).

4.5.tabula. Draugu cieņu veicinošie faktori, %

	Ievērojami paaugstina cieņu	Nedaudz paaugstina cieņu	Nav nekāda efekta	Nedaudz pazemina cieņu	Ievērojami pazemina cieņu
Labi mācīties skolā	24	47	27	1	1
Gūt panākumus sportā	37	44	18	<1	<1
Lietot alkoholu	4	12	43	14	27
Smēķēt cigaretes	3	8	43	15	31
Smēķēt marihuānu	3	7	37	13	40
Labi izskatīties	40	46	12	1	1
Nostāties pret pieaugušo noteikumiem	6	18	42	18	16
Zagt veikalā	1	2	19	12	66
Labi orientēties mūzikā	27	45	25	1	2

4.5. Vienaudzū ietekme uz atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu

Dažādu faktoru saistība ar atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu ir aplūkota, izmantojot šādus atkarības vielu lietošanas indikatorus:

- 1) Smēķēšana: smēķē katru dienu (ikdienas smēķētājs) vai nesmēķē ikdienā. Kopumā ikdienas smēķētāji 9.-10.klašu skolēnu vidū ir 20%.
- 2) Alkohola lietošana dzīves laikā: ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes un ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā. Saskaņā ar aptaujas datiem alkoholu 40 un vairāk reizes savas dzīves laikā ir lietojuši 20% jauniešu.
- 3) Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze): ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā vai nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes. Tādu jauniešu, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā, šajā aptaujā ir 35%.
- 4) Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze: ir pamēģinājis kādu no nelegālajām atkarības vielām (marihuāna/ hašišs, amfetamīni, LSD, ekstazī, kokaīns, heroīns, halucinogēnās sēnes, inhalanti) vai nav. Saskaņā ar aptaujas datiem šīs vielas ir pamēģinājuši 22% 9. un 10.klašu skolēnu.

Iespēja saņemt atbalstu no draugiem

Jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, raksturīgs, ka viņi vairāk pavada laiku ar saviem draugiem, un viņu vērtējumā viņiem ir arī vieglāk saņemt visa veida atbalstu no draugiem (no atbildēm „drīzāk viegli” un „ļoti viegli” daudzi šie jaunieši biežāk atzīmē atbildes „ļoti viegli”), izņēmums gan ir atbalsts mācību jautājumos (4.6.tabula.).

4.6.tabula. Iespēja saņemt atbalstu no draugiem, apkopotas atbildes „drīzāk viegli” un „ļoti viegli”, %

Cik viegli vai grūti Tev ir saņemt no draugiem?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Sirsnību un rūpes	76	81	76	81
Iespēju pārrunāt personīgus jautājumus	78	86	78	84
Padomu mācībās	79	75	78	77
Padomu citos jautājumos	87	91	87	92
Cita veida palīdzību	89	93	89	93

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Sirsnību un rūpes	76	80	74	81
Iespēju pārrunāt personīgus jautājumus	79	83	76	85
Padomu mācībās	79	75	79	77
Padomu citos jautājumos	87	90	86	90
Cita veida palīdzību	90	92	89	93

Devianta uzvedība draugu vidū

Aptauja parāda, ka jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, draugu vidū biežāk ir sastopama devianta uzvedība – draugu vidū biežāk ir tādi, kas ir nozaguši kaut ko, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes, un tādi, kas bojājuši vai demolējuši lietas, kas viņiem nepieder (starpība vidēji 10%) (4.7.tabula.).

4.7.tabula. Devianta uzvedība draugu vidū, atbildes „NEVIENS”, %

Kā Tu domā, cik daudzi no Taviem draugiem pēdējo 12 mēnešu laikā ir rīkojušies šādi?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Draugi nozaga kaut ko, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes	85	75	86	72
Draugi ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu	96	90	96	90
Draugi sabojāja vai demolēja lietas, kas viņiem nepiederēja	75	70	77	64

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Draugi nozaga kaut ko, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes	86	72	87	75
Draugi ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu	96	90	96	91
Draugi sabojāja vai demolēja lietas, kas viņiem nepiederēja	77	64	78	68

Jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, draugu vidū biežāk ir sastopami arī kaušļi (starpība 10-15%). Atbildes uz jautājumiem: cik daudzi no Taviem draugiem uzsāk kaitiņu un cik daudzi no Taviem draugiem meklē iegastu kaitiņam, parāda, ka piemēram, nesmēķētājiem 46% draugu vidū ir tādi, kas uzsāk kaitiņu, bet ikdienas smēķētājiem – 64% (4.8.tabula).

4.8.tabula. Kaušanās draugu vidū, atbildes „NEVIENS”, %

Kā Tu domā, cik daudzi no Taviem draugiem dara šīs lietas?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Uzsāk kautiņu	54	36	54	36
Meklē iegāsti kautiņam	66	53	67	52

Kā Tu domā, cik daudzi no Taviem draugiem dara šīs lietas?	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Uzsāk kautiņu	54	34	57	38
Meklē iegāsti kautiņam	67	49	69	53

Atkarību izraisošo vielu lietošana draugu vidū

Pētījuma dati parāda spēcīgu tendenci, ka tiem jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, draugu vidū arī biežāk ir sastopami atkarību izraisošo vielu aktīvi lietotāji (4.9.tabula). Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 73% ir norādījuši, ka vairums vai gandrīz visi viņu draugi smēķē cigaretes. Tiem, kas ikdienā nesmēķē, tikai 26% vairums vai gandrīz visi viņu draugi smēķē cigaretes. Līdzīgi ir ar alkohola lietošanu un piedzēšanos, kā arī marihuānas un hašiša smēķēšanu. Tiem, kas paši ir lietojuši alkoholu 40 un vairāk reizes, 74% aptaujāto vairums vai gandrīz visi draugi lieto alkoholu. Tiem, kas paši ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes, 51% aptaujāto vairums vai gandrīz visi draugi piedzēras vismaz reizi mēnesī. Tiem, kas paši ir pamēģinājuši nelegālās atkarību izraisošās vielas, 26% aptaujāto vairums vai gandrīz visi draugi smēķē marihuānu vai hašišu (to vidū, kas nav pamēģinājuši – tikai 3% vairums vai gandrīz visi draugi smēķē marihuānu vai hašišu).

4.9.tabula. Atkarību izraisošo vielu lietošana draugu vidū, atbildes „VAIRUMS” un „GANDRĪZ VISI”, %

Kā Tu domā, cik daudzi no Taviem draugiem dara šīs lietas?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Atbildes „VAIRUMS” un „GANDRĪZ VISI”				
Draugi smēķē cigaretes	26	73	28	60
Draugi lieto alkoholu	34	72	34	68
Draugi piedzēras vismaz reizi mēnesī	22	53	22	52
Draugi smēķē marihuānu/ hašišu	6	20	3	26

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Draugi smēķē cigaretes	28	62	23	58
Draugi lieto alkoholu	34	74	28	77
Draugi piedzeras vismaz reizi mēnesī	21	57	16	51
Draugi smēķē marihuānu/ hašišu	5	23	4	17

Atkarību izraisošo vielu lietošanas prestižs vienaudžu vidū

Jaunieši, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, salīdzinoši nedaudz biežāk izjūt grupas spiedienu lietot tās (4.10.tabula). Apgalvojumam „Dažreiz ir nepieciešams smēķēt cigaretes, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas” kopumā piekrīt 8% jauniešu; tie, kas ikdienā nesmēķē – 5%, ikdienas smēķētāji – 22%. Apgalvojumam „Dažreiz ir nepieciešams iedzert alkoholu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas” piekrīt 12% jauniešu; tie, kas lietojuši alkoholu mazāk par 40 reizēm – 10%, tie, kas lietojuši alkoholu 40 un vairāk reizes – 19%. Apgalvojumam „Dažreiz ir nepieciešams smēķēt marihuānu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas” piekrīt 5% jauniešu; tie, kas nav pamēģinājuši nelegālās atkarību izraisošās vielas, - 2%, tie, kas ir pamēģinājuši, - 14%.

4.10.tabula. Atkarību izraisošo vielu lietošanas nozīme, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas, summētas atbildes „Pilnīgi piekrītu” un „Drīzāk piekrītu” %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Dažreiz ir nepieciešams smēķēt cigaretes, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas	5	22	7	16
Dažreiz ir nepieciešams iedzert alkoholu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas	10	21	10	20
Dažreiz ir nepieciešams smēķēt marihuānu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas	3	11	2	14

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Dažreiz ir nepieciešams smēķēt cigaretes, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas	7	16	5	15
Dažreiz ir nepieciešams iedzert alkoholu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas	10	19	8	19
Dažreiz ir nepieciešams smēķēt marihuānu, lai nepaliktu ārpus vienaudžu grupas	3	12	2	9

Aptaujas dati arī parāda, ka citu faktoru grupā, jaunieši, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, salīdzinoši nedaudz biežāk ir novērtējuši atkarību vielu (alkohola, cigarešu un marihuānas) lietošanu kā tādas, kas paaugstina cieņu. Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 24% uzskata, ka alkohola lietošana paaugstina draugu cieņu, 22% - ka smēķēšana paaugstina cieņu, 16% - ka marihuānas smēķēšana paaugstina cieņu (nesmēķētāju grupā – atbilstoši 13%, 9% un 9%). Attiecībā uz citiem aspektiem, kas var paaugstināt vai pazemināt cieņu draugu acīs, statistiski būtiskas atšķirības nav vērojamas (4.11.tabula).

4.11.tabula. Draugu cieņu veicinošie faktori, summētas atbildes „Ievērojami paaugstina cieņu” un „Nedaudz paaugstina cieņu” %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Labi mācīties skolā	73	67	73	65
Gūt panākumus sportā	81	79	81	82
Lietot alkoholu	13	24	14	23
Smēķēt cigaretes	9	22	10	18
Smēķēt marihuānu	9	16	8	20
Labi izskatīties	86	89	86	90
Nostāties pret pieaugušo noteikumiem	23	29	23	30
Zagt veikalā	3	4	3	4
Labi orientēties mūzikā	72	71	71	73

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Labi mācīties skolā	73	66	73	68
Gūt panākumus sportā	81	80	80	82
Lietot alkoholu	14	23	13	20
Smēķēt cigaretes	10	18	10	16
Smēķēt marihuānu	8	19	8	14
Labi izskatīties	86	89	85	90
Nostāties pret pieaugušo noteikumiem	23	29	22	29
Zagt veikalā	3	5	3	3
Labi orientēties mūzikā	72	70	72	70

5. SKOLAS VIDE UN ATTIEKSME PRET MĀCĪBĀM

5.1. Attieksmes pret mācībām

Kopumā aptaujātajiem skolēniem raksturīgs augsts savu sekmju pašvērtējums. 46% vērtē savas sekmes daudz labākas vai labākas par vidējām, 45% - kā vidējas, 9% - kā sliktākas par vidējām (5.1.tabula). Salīdzinot aptauju rezultātus ar aptaujām 2010.gadā un 2012.gadā, jāsecina, ka sekmju pašvērtējums nav būtiski mainījies. Nedaudz kritiskāki par savām sekmēm ir zēni. Zēnu vidū 42% vērtē savas sekmes daudz labākas vai labākas par vidējām, 46% - kā vidējas, 12% - kā sliktākas par vidējām. Meiteņu vidū 50% vērtē savas sekmes daudz labākas vai labākas par vidējām, 44% - kā vidējas, 6% - kā sliktākas par vidējām.

5.1.tabula. Sekmju vērtējums, %

	2012	2010	2008
Izcilas	6	5	4
Daudz labākas par vidējām	11	13	12
Labākas par vidējām	29	31	29
Vidējas	45	46	49
Sliktākas par vidējām	7	5	4
Daudz sliktākas par vidējām	1	1	1
Sliktas	1	<1	<1

Skolēnu sekmes šajā semestrī liecina, ka vissliktākās atzīmes skolēniem ir matemātikā – 8% ir saņēmuši galvenokārt neapmierinošu vērtējumu, 18% vērtējums ir ap 4 ballēm. Visaugstākais vērtējums trīs priekšmetu salīdzinājumā ir pirmajā svešvalodā/ krievu valodā (5.2.tabula). Meitenēm ir salīdzinoši augstāks vērtējums gan latviešu valodā, gan pirmajā svešvalodā/ krievu valodā.

5.2.tabula. Atzīmes matemātikā un latviešu valodā, %

<i>Kādas atzīmes Tu esi saņēmis/usi šajā semestrī...</i>	Matemātikā	Latviešu valodā	Pirmajā svešvalodā/ krievu valodā*
Zem 4	8	3	2
Ap 4	18	10	5
Ap 5	17	16	11
Ap 6	19	23	18
Ap 7	16	25	23
Ap 8	14	15	23
Ap 9	6	6	14
Ap 10	2	2	4

* Skolās, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, jautājums bija par krievu valodu.

Aptaujas dati parāda, ka mājas darbus vispār nepilda 5% 9. un 10.klašu skolēnu (9% zēnu un 2% meiteņu). Kopumā zēni mājas darbu veikšanai velta mazāk laika nekā meitenes. Apmēram stundu vai mazāk mājas darbiem velta 65% zēnu un 48% meiteņu, apmēram divas stundas un vairāk mājas darbiem velta 26% zēnu un 50% meiteņu (5.3.tabula).

5.3.tabula. Mājas darbu veikšanai veltītais laiks, %

<i>Cik daudz laika Tu <u>katru dienu</u> tērē mājasdarbu pildīšanai?</i>	Visi	Zēni	Meitenes
Es nekad nepildu mājasdarbus	5	9	2
Mazāk nekā pusstundu	9	14	6
Apmēram pusstundu	15	19	12
Apmēram stundu	31	32	30
Apmēram divas stundas	24	19	28
Apmēram trīs stundas	9	5	12
Apmēram četras stundas	4	1	6
Vairāk nekā 4 stundas	3	1	4

Kopumā pēdējo 30 dienu laikā no visiem skolēniem 55% ir kavējuši mācības slimības dēļ, 20% ir skolu kavējuši „nobastojot”. Skolas kavējumu ziņā statistiski būtiskas atšķirības starp meiteņu un zēnu atbildēm nav vērojamas.

5.4.tabula. Skolas kavējumi, %

	Kavējis skolu slimības dēļ			"Nobastojis"			Kavējis skolu citu iemeslu dēļ		
	2012	2010	2008	2012	2010	2008	2012	2010	2008
Nav	45	56	47	80	72	76	56	69	55
Ir	55	44	53	20	28	24	44	31	45

80% skolēnu reti vai gandrīz nekad domā, ka mācīties ir bezjēdzīgi, bieži tādas domas ir 4% skolēnu. 29% skolēnu mācības ir apnikušas, 14% piekrīt tam, ka slikti sagatavojas stundām. 38% piekrīt tam, ka nav pietiekami cītīgi (biežāk tam, ka nav pietiekami cītīgi piekrīt zēni – 42%, nekā meitenes – 34%). Skolā bieži slikti jūtas 9% skolēnu, sliktas attiecības ar skolotājiem ir 6% skolēnu (zēniem – 7%, meitenēm – 4%). Skolu pamest vēlas 6% skolēnu, mainīt skolu vēlētos 10% skolēnu (5.5.tabula).

5.5.tabula. Attieksme pret skolu un mācībām, %

	Gandrīz vienmēr atbilst	Bieži atbilst	Dažreiz atbilst	Reti atbilst	Gandrīz nekad neatbilst
Es domāju, ka mācīties ir bezjēdzīgi	1	3	16	31	49
Man mācības ir apnikušas	9	20	35	27	9
Es slikti sagatavojos stundām	3	12	37	35	13
Es jūtu, ka neesmu pietiekami cītīgs	11	27	36	19	7
Man ir ļoti viegli mācīties	6	22	39	25	8
Man ir ļoti grūti mācīties	4	14	30	33	19
Es skolā jūtos slikti	3	6	19	34	38
Es gribu pamest skolu	3	3	8	15	71
Es gribu mainīt skolu	4	7	12	20	57
Man ir sliktas attiecības ar skolotājiem	2	3	12	32	51

Lielākā daļa skolēnu (61%) pēc skolas beigšanas plāno iestāties augstskolā vai koledžā (9.klašu skolēni – turpināt mācības vidusskolā). 9.klašu skolēnu vidū 22% plāno turpināt mācības arodskolā vai tehnikumā, biežāk šāda izvēle ir raksturīga zēniem. Mācīties ārzemēs plāno 18% skolēnu, nedaudz biežāk šāda izvēle raksturīga meitenēm, kā arī 10.klašu skolēniem (5.6.tabula).

5.6.tabula. Plāni pēc skolas beigšanas, %

	Visi	Zēni	Meitenes	9.klase	10.klase
Iestāšos augstskolā/ koledžā vai turpināšu mācības vidusskolā	61	57	64	62	60
Iestāšos arodskolā vai tehnikumā	15	19	12	22	6
Sākšu strādāt/ meklēt darbu	3	4	2	1	5
Mācīšos ārzemēs	18	16	20	13	25
Strādāšu ārzemēs	2	2	1	1	2
Neko	1	1	1	1	1

Kritiski par iespējamību iestāties augstskolā/ universitātē ir 18% jauniešu (23% zēnu un 14% meiteņu). 39% uzskata, ka tas ir ļoti iespējams, 43% - ka drīzāk iespējams. Pārlicinātāki par savu iestāšanos augstskolā ir 10.klašu skolēni.

5.7.tabula. Iespējamība, ka iestāsies augstskolā, %

	Visi	Zēni	Meitenes	9.klase	10.klase
Ļoti iespējams	39	32	45	35	44
Drīzāk iespējams	43	46	41	45	40
Drīzāk neiespējams	13	15	10	13	12
Ļoti maz iespējams	5	7	4	7	4

5.2. Informācijas tehnoloģiju lietošana

87% skolēnu datoru vai klēpj datoru lieto katru dienu, 9% - divas līdz trīs reizes nedēļā, un tikai 3% - retāk kā reizi nedēļā. Salīdzinoši mobilo telefonu ar interneta pieslēgumu katru dienu lieto 59% skolēnu, bet planšetdatoru – 14% skolēnu. Salīdzinot 9. un 10.klašu skolēnu atbildes, redzams, ka 10.klašu skolēni nedaudz biežāk ir atzīmējuši, ka šos dažādos informācijas tehnoloģiju veidus lieto katru dienu.

5.8.tabula. Informācijas tehnoloģiju lietošanas biežums, %

	Katru dienu	2-3 reizes nedēļā	Retāk nekā reizi nedēļā	Retāk nekā reizi mēnesī	Nekad
Datoru/ klēpj datoru	87	9	2	1	<1
Mobilo telefonu ar interneta pieslēgumu	59	12	7	8	14
Planšetdatoru (piemēram, iPad)	14	6	6	11	63

81% skolēnu izmanto internetu - sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.) katru dienu, lai sazinātos ar draugiem. Šim nolūkam internetu biežāk izmanto meitenes un 10.klašu skolēni (9.klases – katru dienu 79%; 10.klases – katru dienu 83%; zēni – katru dienu 77%; meitenes – katru dienu 84%).

76% skolēnu izmanto internetu katru dienu izklaidei. Tādu, kas nekad neizmanto internetu izklaidei, ir tikai 1% skolēnu. Izklaidei internetu katru dienu izmanto 80% zēnu un 73% meiteņu. Zēni biežāk kā meitenes internetu izmanto spēļu spēlēšanai (zēni – katru dienu 41%; meitenes – katru dienu 9%).

5.9.tabula. Interneta lietošanas mērķi, %

	Katru dienu	2-3 reizes nedēļā	Retāk nekā reizi nedēļā	Retāk nekā reizi mēnesī	Nekad
Izmantoju internetu mācībām	40	38	15	4	3
Izmantoju internetu izklaidei	76	15	5	2	1
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar draugiem	81	11	4	2	3
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar ģimenes locekļiem	11	12	15	22	39
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar cilvēkiem, ar kuriem vēlos iepazīties	11	10	13	26	40
Izmantoju internetu spēļu spēlēšanai	24	16	13	20	27
Izmantoju internetu ziņu lasīšanai	31	32	19	12	6

Mācībām un ziņu lasīšanai internetu katru dienu izmanto atbilstoši 40% un 31% skolēnu. Mācībām internetu biežāk izmanto 10.klašu skolēni (9.klases – katru dienu 37%; 10.klases – katru dienu 43%), kā arī meitenes (zēni – katru dienu 37%; meitenes – katru dienu 42%). Ziņu lasīšanai

savukārt internetu biežāk izmanto 10.klašu skolēni un zēni (9.klases – katru dienu 28%; 10.klases – katru dienu 35%; zēni – katru dienu 39%; meitenes – katru dienu 24%).

Salīdzinoši retāk tiek izmantoti sociālie tīkli (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar ģimenes locekļiem, kā arī - lai sazinātos ar cilvēkiem, ar kuriem vēlos iepazīties (5.9.tabula).

Savu viedokli internetā katru dienu pauž 12% skolēnu, un izmanto tam blogus/ interneta dienasgrāmatas, kā arī komentārus ar savu vārdu. Samērā regulāri tiek izmantots arī tāds pašizpaušmes veids kā foto albumi internetā, bet visretāk skolēni uzņem videoklipus par sevi (5.10.tabula).

Salīdzinoši aktīvāk blogus/ interneta dienasgrāmatas izmanto meitenes (zēni – katru dienu 8%; meitenes – katru dienu 16%). Meitenes arī biežāk lieto interneta foto albumus (zēni – nekad 42%; meitenes – nekad 23%).

5.10.tabula. Viedokļa paušana internetā, %

	Katru dienu	2-3 reizes nedēļā	Retāk nekā reizi nedēļā	Retāk nekā reizi mēnesī	Nekad
Savā blogā/ interneta dienasgrāmatā	12	12	11	14	50
Izmantojot anonīmus komentārus	2	6	10	21	61
Rakstot komentārus ar savu vārdu	12	21	20	19	28
Izmantojot video klipus ar sevi	1	2	4	15	78
Interneta foto albumos	5	12	18	33	32
Interneta interešu grupās	5	12	13	25	45
Sociālo mediju profilos	9	11	12	17	50

5.3. Skolas vides ietekme uz atkarību izraisīto vielu pamēģināšanu un lietošanu

Dažādu faktoru saistība ar atkarību izraisīto vielu pamēģināšanu un lietošanu ir aplūkota, izmantojot šādus atkarības vielu lietošanas indikatorus:

- 1) Smēķēšana: smēķē katru dienu (ikdienas smēķētājs) vai nesmēķē ikdienā. Kopumā ikdienas smēķētāji 9.-10.klašu skolēnu vidū ir 20%.
- 2) Alkohola lietošana dzīves laikā: ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes un ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā. Saskaņā ar aptaujas datiem alkoholu 40 un vairāk reizes savas dzīves laikā ir lietojuši 20% jauniešu.
- 3) Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze): ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā vai nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes. Tādu jauniešu, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā, šajā aptaujā ir 35%.

- 4) Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze: ir pamēģinājis kādu no nelegālajām atkarības vielām (marihuāna/ hašišs, amfetamīni, LSD, ekstazī, kokaīns, heroīns, halucinogēnās sēnes, inhalanti) vai nav. Saskaņā ar aptaujas datiem šīs vielas ir pamēģinājuši 22% 9. un 10.klašu skolēnu.

Sekmju vērtējums un attieksme pret mācībām

Jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, raksturīgs, ka viņi savas sekmes skolā vērtē nedaudz zemāk (starpība 10%). Visizteiktākās atšķirības sekmju pašvērtējumā ir ikdienas smēķētājiem un tiem, kas ikdienā nesmēķē. Ikdienas smēķētāju vidū 26% vērtē savas sekmes kā labākas par vidējām, nesmēķētāju vidū tādi ir 51% (5.11.tabula).

5.11.tabula. Sekmju vērtējums, summētas atbildes „izcilas”, „daudz labākas par vidējām”, „labākas par vidējām”, %

Kā Tu vērtē savas sekmes skolā, salīdzinot ar saviem vienaudžiem?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Summētas atbildes „izcilas”, „daudz labākas par vidējām”, „labākas par vidējām”	51	26	48	38
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Summētas atbildes „izcilas”, „daudz labākas par vidējām”, „labākas par vidējām”	49	37	50	38

Skolēnu sekmes matemātikā parāda, ka jaunieši, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, matemātikā ir saņēmuši arī zemākas atzīmes. Visizteiktākā šī tendence novērojama ikdienas smēķētājiem. Ikdienas smēķētāju vidū 60% saņēmuši atzīmes 5, 4 vai zemāk par 4, nesmēķētāju vidū tādi ir 39% (5.12.tabula).

5.12.tabula. Atzīmes matemātikā, %

Kādas atzīmes Tu esi saņēmis/usi šajā semestrī matemātikā?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Atbildes - zem 4, ap 4, ap 5	39	60	42	47
Atbildes - ap 6, ap 7	37	27	36	33
Atbildes - ap 8, ap 9, ap 10	24	13	22	20

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Atbildes - zem 4, ap 4, ap 5	41	52	39	51
Atbildes - ap 6, ap 7	36	31	36	33
Atbildes - ap 8, ap 9, ap 10	23	17	25	17

Aptaujas dati parāda, ka jaunieši, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, mājas darbu veikšanai velta mazāk laika. Šajā grupā mājas darbus vispār nepilda apmēram 10% skolēnu (5.13.tabula).

5.13.tabula. Mājas darbu veikšanai veltītais laiks, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
<i>Cik daudz laika Tu katru dienu tērē mājasdarbu pildīšanai?</i>				
Es nekad nepildu mājasdarbus	4	12	4	12
Apmēram stundu vai mazāk	54	62	54	63
Apmēram divas stundas un vairāk	42	26	42	25
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Es nekad nepildu mājasdarbus	4	11	3	10
Apmēram stundu vai mazāk	54	65	53	62
Apmēram divas stundas un vairāk	42	24	44	28

Skolas kavēšana, īpaši „bastošana”, ir raksturīga pazīme jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas (5.14.tabula). Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 39% skolēnu ir bastojuši skolu (vismaz vienu pilnu dienu), nesmēķētāju vidū tādi ir 15%.

5.14.tabula. Skolas kavējumi, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Kavējis skolu slimības dēļ	54	62	55	58
"Nobastojis"	15	39	16	33
Kavējis skolu citu iemeslu dēļ	42	52	42	50

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Kavējis skolu slimības dēļ	54	59	53	59
"Nobastojis"	16	36	14	31
Kavējis skolu citu iemeslu dēļ	41	50	42	47

Attiecībā uz dažādiem izteikumiem par skolu un mācīšanos vislielākās atšķirības starp jauniešiem, kas salīdzinoši aktīvi lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, un pārējiem jauniešiem, ir vērojamas par izteikumu „Man mācības ir apnikušas”. Jauniešu vidū, kas ir ikdienas smēķētāji” 41% ir atzīmējuši, ka šis izteikums viņiem „gandrīz vienmēr atbilst” vai „bieži atbilst”, citu jauniešu vidū – 26%. To vidū, kas ir pamēģinājuši atkarības vielas, līdzīgi – 39% jauniešu atzīmē, ka šis izteikums viņiem „gandrīz vienmēr atbilst” vai „bieži atbilst”. Līdzīgas tendences vērojamas arī starp tiem, kas ir lietojuši alkoholu 40 un vairāk reizes un ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes. Šajās jauniešu grupās 41% jauniešu ir atzīmējuši, ka izteikums „Man mācības ir apnikušas” gandrīz vienmēr atbilst vai bieži atbilst (5.15.tabula).

Jaunieši, kas salīdzinoši aktīvi lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, nedaudz biežāk arī atzīst, ka viņi slikti sagatavojas stundām. Piemēram, to vidū, kas lietojuši alkoholu 40 un vairāk reizes, 24% jauniešu atzīmējuši, ka izteikums „Es slikti sagatavojos stundām” viņiem „gandrīz vienmēr atbilst” vai „bieži atbilst”, citu jauniešu vidū – 12%

Atkarību izraisošās vielas aktīvie lietotāji biežāk piekrīt arī izteikumam „Es jūtu, ka neesmu pietiekami cītīgs”. Atbildes „gandrīz vienmēr atbilst” vai „bieži atbilst” ir atzīmējuši 48% ikdienas smēķētāju, 48% tos, kam ir nelegālo atkarības vielu pamēģināšanas pieredze, kā arī 48% jauniešu, kas savā dzīvē lietojuši alkoholu 40 un vairāk reizes. Attiecībā uz citiem izteikumiem atšķirības nav tik izteiktas, lai gan arī ir vērojamas (5.15.tabula).

5.15.tabula. Attieksme pret skolu un mācībām, atbildes „gandrīz vienmēr atbilst” un „bieži atbilst”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Es domāju, ka mācīties ir bezjēdzīgi	3	8	4	6
Man mācības ir apnikušas	26	41	26	39
Es slikti sagatavojos stundām	12	21	12	23
Es jūtu, ka neesmu pietiekami cītīgs	35	48	35	48
Man ir ļoti viegli mācīties	29	24	28	28
Man ir ļoti grūti mācīties	16	24	17	21
Es skolā jūtos slikti	9	10	9	11
Es gribu pamest skolu	5	9	5	8
Es gribu mainīt skolu	9	15	10	12
Man ir sliktas attiecības ar skolotājiem	4	11	5	10
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Es domāju, ka mācīties ir bezjēdzīgi	3	8	3	6
Man mācības ir apnikušas	26	41	23	41
Es slikti sagatavojos stundām	12	24	10	21
Es jūtu, ka neesmu pietiekami cītīgs	35	48	33	46
Man ir ļoti viegli mācīties	28	26	29	25
Man ir ļoti grūti mācīties	17	21	16	22
Es skolā jūtos slikti	9	11	9	11
Es gribu pamest skolu	5	10	4	8
Es gribu mainīt skolu	9	15	10	12
Man ir sliktas attiecības ar skolotājiem	4	10	4	8

Lielākā daļa skolēnu – gan atkarību izraisošo vielu aktīvākie lietotāji, gan pārējie – pēc skolas beigšanas plāno iestāties augstskolā vai koledžā (9.klašu skolēni – turpināt mācības vidusskolā). Tiesa, atkarību izraisošo vielu aktīvākie lietotāji, nedaudz biežāk plāno iestāties arodskolā vai tehnikumā, un nedaudz mazāks ir to skaits, kas plāno iestāties augstskolā/ koledžā vai turpināt mācības vidusskolā. Attiecībā uz citām iespējām – darba gaitu uzsākšanu, mācīšanos un strādāšanu ārzemēs statistiski būtiskas atšķirības nav vērojamas (5.16.tabula).

5.16.tabula. Plāni pēc skolas beigšanas, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Iestāšos augstskolā/ koledžā vai turpināšu mācības vidusskolā	63	53	63	56
Iestāšos arodskolā vai tehnikumā	13	22	14	17
Sākšu strādāt/ meklēt darbu	2	5	3	3
Mācīšos ārzemēs	19	16	18	21
Strādāšu ārzemēs	1	3	2	2
Neko	1	1	1	1
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Iestāšos augstskolā/ koledžā vai turpināšu mācības vidusskolā	62	57	63	57
Iestāšos arodskolā vai tehnikumā	14	18	14	17
Sākšu strādāt/ meklēt darbu	3	4	3	3
Mācīšos ārzemēs	18	18	18	18
Strādāšu ārzemēs	1	2	1	3
Neko	1	1	1	1

Likumsakarīgi, ka jaunieši, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, ir arī nedaudz skeptiskāki par iespējām iestāties augstskolā vai universitātē, jo kā jau iepriekšējā analīze parādīja, viņi kritiskāk vērtē savas sekmes un ir mazāk motivēti mācīties (5.17.tabula). Izteiktāka šī tendence ir ikdienas smēķētāju vidū.

5.17.tabula. Iespējamība, ka iestāsies augstskolā, apkopotas atbildes „ļoti iespējams” un „drīzāk iespējams”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Summētas atbildes „ļoti iespējams” un „drīzāk iespējams”	84	75	82	82
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Summētas atbildes „ļoti iespējams” un „drīzāk iespējams”	83	79	83	80

Informācijas tehnoloģiju lietošana

Lielākā daļa skolēnu – gan atkarību izraisošo vielu aktīvākie lietotāji, gan pārējie – visbiežāk ir atzīmējuši, ka katru dienu lieto datoru vai klēpj datoru (vidēji 87%), un statistiski būtiskas atšķirības šajā ziņā nav vērojamas. Nelielas atšķirības var pamanīt saistībā ar mobilā telefona ar interneta pieslēgumu lietošanu. To biežāk lieto ikdienas smēķētāji, salīdzinot ar pārējiem jauniešiem (ikdienas smēķētāji – 68%, tie, kas nesmēķē ikdienā – 57%) (5.18.tabula).

5.18.tabula. Informācijas tehnoloģiju lietošanas biežums, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
<i>Cik daudz laika Tu katru dienu tērē mājasdarbu pildīšanai?</i>				
Datoru/ klēpj datoru	87	87	87	88
Mobilo telefonu ar interneta pieslēgumu	57	68	58	64
Planšetdatoru (piemēram, iPad)	13	15	13	17
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Datoru/ klēpj datoru	87	89	87	88
Mobilo telefonu ar interneta pieslēgumu	58	66	57	64
Planšetdatoru (piemēram, iPad)	13	18	12	16

Interneta lietošanas mērķi saistībā ar atkarību izraisošo vielu lietošanu būtiski neatšķiras. Vienīgās atšķirības, ko iespējams identificēt, ir tās, ka jaunieši, kas biežāk lieto atkarību izraisošās vielas, salīdzinoši nedaudz biežāk izmanto internetu izklaidei, saziņai ar draugiem un lai sazinātos ar cilvēkiem, ar kuriem vēlas iepazīties, bet šīs atšķirības nav ļoti izteiktas (5.19.tabula).

5.19.tabula. Interneta lietošanas mērķi, atbildes „katru dienu”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Izmantoju internetu mācībām	40	39	40	38
Izmantoju internetu izklaidei	75	82	75	81
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar draugiem	79	87	79	85
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar ģimenes locekļiem	11	13	11	11
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar cilvēkiem, ar kuriem vēlos iepazīties	9	17	10	13
Izmantoju internetu spēļu spēlēšanai	24	25	23	26
Izmantoju internetu ziņu lasīšanai	31	32	30	35

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Izmantoju internetu mācībām	40	38	40	39
Izmantoju internetu izklaidei	74	82	74	80
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar draugiem	79	87	77	87
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar ģimenes locekļiem	11	14	11	12
Izmantoju sociālos tīklus (facebook, twitter, skype u.c.), lai sazinātos ar cilvēkiem, ar kuriem vēlos iepazīties	10	15	10	13
Izmantoju internetu spēļu spēlēšanai	24	25	24	24
Izmantoju internetu ziņu lasīšanai	30	36	30	33

Līdzīgi arī savu viedokli internetā jaunieši, kas biežāk lieto atkarību izraisošās vielas, paūž nedaudz aktīvāk (starpība apmēram 5%).

6. ĢIMENES FAKTORU SAISTĪBA AR ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANU

Šajā nodaļā ir apkopoti 9.-10.klašu skolēnu aptaujas rezultāti par dažādiem ģimenes faktoriem, kas var ietekmēt atkarību izraisoši vielu lietošanu. Pirmkārt, ir apkopoti dati par ģimenes situāciju, kas ir balstīti uz skolēnu pašvērtējumu. Otrkārt, analizēti dati par vecāku un bērnu savstarpējām saitēm pamatā no vecāku uzraudzības un kontroles perspektīvas. Treškārt, ir raksturota vecāku attieksme pret atkarību izraisošo vielu lietošanu, balstoties uz skolēnu vērtējumu un individuālo pieredzi. Nodaļas noslēgumā ir vērtēta dažādo ģimenes faktoru ietekme uz jauniešu atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas un lietošanas ieradumiem.

6.1. Ģimenes situācija skolēnu pašvērtējumā

Ģimenes situācijas raksturojumam pētījumā ir izmantoti vairāki rādītāji – ģimenes struktūra, vecāku izglītība, vecāku nodarbinātība, ģimenes labklājības līmenis. Turpinājumā ir analizēti aptaujā iegūtie dati par visiem minētajiem rādītājiem.

Ģimenes struktūra

Ģimenes struktūra ir pētīta, balstoties uz skolēnu atbildēm, vai viņi dzīvo pilnā vai nepilnā ģimenē. 2012.gada aptaujas dati liecina, ka nepilnas divas trešdaļas jeb 59% skolēnu dzīvo pilnās ģimenēs, t.i., kopā ar abiem vecākiem. Jāsecina, ka šajā ziņā kopš 2010.gada situācija ir stabilizējusies, jo 2010.gadā pilnās ģimenēs (kopā ar abiem vecākiem) dzīvoja 58% jauniešu, bet 2006. un 2008.gada pētījumos šis rādītājs bija augstāks – attiecīgi 65% un 60%.

Nepilnās ģimenēs kopumā dzīvo 41% aptaujāto skolēnu. 23% jauniešu dzīvo kopā ar māti, 11% - kopā ar māti un viņas dzīvesbiedru, 2% jauniešu dzīvo kopā ar tēvu (māte nedzīvo ģimenē) un 2% dzīvo pie citiem cilvēkiem. Pārējie aptaujas anketā iekļautie ģimenes modeļi ir izplatīti vēl retāk.

Izvērtējot datus par skolēnu ģimenes struktūru atkarībā no skolēnu dzimuma, secināms, ka pilnās ģimenēs vairāk dzīvo zēni nekā meitenes (attiecīgi 63% un 56%). Pārējo ģimenes modeļu izplatība ir aptuveni vienlīdzīga kā meiteņu, tā zēnu vidū. Starp klašu grupām šajā rādītājā nav statistiski nozīmīgas atšķirības.

Vecāku izglītības līmenis

Vecāku izglītības līmenis ir nākamais rādītājs, kas raksturo skolēnu ģimenes situāciju. Kopumā secināms, ka šīs paaudzes jauniešu vecākiem ir augsts izglītības līmenis – vairāk nekā pusei

vecāku ir augstākā vai nepabeigta augstākā izglītība (63% mātei un 54% tēvam). Salīdzinot ar 2010.gada datiem, nedaudz ir palielinājies to tēvu īpatsvars, kuriem ir vidējā profesionālā vai nepabeigta vidējā profesionālā izglītība (2010.gadā – 22% tēvu, 2012.gadā – 30% tēvu). Vienlaicīgi ir samazinājies to vecāku īpatsvars, kam ir zemākais izglītības līmenis - pamata vai nepabeigta pamata izglītība (2010.gadā – 4% mātei, 3% tēvam, 2012.gadā – nepilnam 1% mātei un tēvam).

6.1.tabula. Vecāku izglītības līmenis, % no konkrētu izglītības līmeni norādījušajiem (2012.gads)

	Māte	Tēvs
Pamata vai nepabeigta pamata	<1	<1
Vidējā vai nepabeigta vidējā	13	15
Vidējā profesionālā vai nepabeigta vidējā profesionālā	23	30
Augstākā vai nepabeigta augstākā	63	54

Vecāku nodarbinātība un ģimenes materiālā labklājība

2012.gada aptaujas dati liecina, ka 62% skolēnu māte strādā pilnu darba slodzi ārpus mājas (17% - nepilnu darba slodzi), bet tēvs pilnas slodzes darbu ārpus mājas strādā 71% skolēnu (11% - nepilnas slodzes darbu). Algotu darbu nestrādā 14% mātes un 6% tēvu, savukārt 2% mātes un 9% tēvu strādā ārzemēs.

6.2.tabula. Ģimenes materiālās labklājības līmenis, %

	2012.gads					2010.gads
	Zēni	Meitenes	9.klase	10.klase	Kopā	Kopā
Daudz labāks	9	6	8	6	7	6
Ievērojami labāks	22	17	22	17	19	16
Nedaudz labāks	27	24	24	27	25	23
Līdzīgs citiem (vairākumam)	36	45	39	44	41	47
Nedaudz sliktāks	4	6	5	5	5	6
Ievērojami sliktāks	1	1	5	1	1	1
Daudz sliktāks	<1	<1	<1	<1	<1	1

Piezīme: jautājuma formulējums 2010.gada aptaujas anketā: Kāds ir Tavas ģimenes materiālās labklājības līmenis salīdzinājumā ar citām ģimenēm Rīgā (2006., 2008., 2012.gadā – (..) salīdzinājumā ar citām ģimenēm Latvijā?)

Sniedzot savas ģimenes materiālās labklājības līmeņa novērtējumu salīdzinājumā ar citām ģimenēm Latvijā, 41% jauniešu uzskata, ka tas ir līdzīgs kā citiem. Zemāk savas ģimenes materiālās labklājības līmeni vērtē 8% skolēnu. Kā labāku par vidējo savs ģimenes materiālo labklājību vērtē kopumā 52% skolēnu, savukārt kā sliktāku – 7% jauniešu. Atšķirības šajā radītājā atkarībā no respondentu dzimuma vai klašu grupas nav vērtējamas kā statistiski nozīmīgas.

Kaut arī 2010.gada aptaujā jautājums tika formulēts nedaudz atšķirīgi, tomēr indikatīvs salīdzinājums ir iespējams. Tas parāda, ka izmaiņas šīs paaudzes ģimeņu materiālās labklājības

līmeņa vērtējumā ir nelielas – mazliet ir pieaudzis to skolēnu īpatsvars, kas savas ģimenes materiālo labklājību vērtē kā vidēju. 2010.gadā vidēju vērtējumu jeb līdzīgi kā citām ģimenēm ir snieguši 47%, 2012.gadā – 41% skolēnu.

Lai novērtētu jauniešu ģimeņu materiālās labklājības līmeni, balstoties uz jauniešu sniegto subjektīvo vērtējumu, aptaujas anketā iekļauti arī vēl citi indikatori (skat. 6.3.tabulu). Indikatoru skaits katrā pētījuma posmā ir bijis atšķirīgs, ņemto vērā konkrētā laika perioda specifiku. Tāpēc salīdzinājums ir veikts tikai attiecībā uz tiem indikatoriem, kas bijuši ietverti arī iepriekšējo gadu aptaujās. Salīdzinājumā ir summēti atbilžu varianti „gandrīz nekad” un „reti”, kā arī atbilžu varianti „bieži” un „gandrīz vienmēr”.

2012.gadā situāciju „mani vecāki ir trūcīgi finansiālā ziņā” uz sevi attiecināja 6% jauniešu (atbildes „bieži” un „gandrīz vienmēr”), dažreiz šāds izteikums raksturo 19% skolēnu vecāku situāciju.

6.3.tabula. Vecāku materiālās situācijas vērtējums un salīdzinājums: 2006., 2008., 2010., 2012.gads, %

	Gandrīz nekad vai reti				Dažreiz				Bieži vai gandrīz vienmēr			
	2006	2008	2010	2012	2006	2008	2010	2012	2006	2008	2010	2012
Mani vecāki ir trūcīgi finansiālā ziņā	n.a.	n.a.	n.a.	75	n.a.	n.a.	n.a.	19	n.a.	n.a.	n.a.	6
Mani vecāki nevar atļauties nopirkt mašīnu	66	81	71	70	15	8	11	13	19	10	18	17
Maniem vecākiem tik tikko pietiek naudas apmaksāt nepieciešamāko	86	84	73	80	8	9	13	11	6	6	14	9
Maniem vecākiem nepietiek naudas apmaksāt ārpusklasses pasākumus	86	87	80	86	8	7	10	7	6	6	9	7

Piezīme: n.a. – nav attiecināms, jo rādītājs nav bijis iekļauts anketā

Salīdzinot rādītājus, kas raksturo ģimenes līdzekļu pietiekamību/trūkumu, lai apmaksātu ikdienas vajadzības un jauniešu ārpusklasses pasākumus (aktivitātes), var secināt, ka situācijai ir tendence uzlaboties. Ja 2010.gadā 73% atzina, ka gandrīz nekad vai reti viņu vecākiem nepietiek naudas apmaksāt pašu nepieciešamāko (pārtiku, dzīvokli, telefonu), tad 2012.gadā šis rādītājs ir palielinājies par 7 procentpunktiem, attiecīgi samazinoties to skolēnu īpatsvaram (no 14% 2010.gadā līdz 9% 2012.gadā), kas bieži vai gandrīz vienmēr var attecināt uz sevi situāciju, ka vecākiem nav iespēju apmaksāt ikdienas nepieciešamākos izdevumus. Tāpat par nelielu uzlabojumu liecina tas, ka

par 6 procentpunktiem ir pieaudzis to skolēnu īpatsvars, kuri sastopas reti vai gandrīz nekad ar situāciju, ka vecāki nevar atļauties apmaksāt viņu ārpusklasses nodarbības. Vienlaikus būtiski nav mainījies to jauniešu īpatsvars, kas šādu situāciju uz sevi attiecina dažreiz, bieži vai gandrīz vienmēr.

Izvērtējot 6.3.tabulā atspoguļotos rādītājus atkarībā no skolēnu dzimuma, secināms, ka meiteņu vērtējums ir kritiskāks – meitenes nedaudz biežāk kā zēni attiecina uz sevi situācijas, kas raksturo sliktāku vecāku materiālās labklājības līmeni. Precīzus rādītājus skat. pētījuma tabulu atskaitē. Klašu grupu starpā nav konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības.

6.2. Vecāku un bērnu savstarpējās saites

Šajā pētījumā vecāku un bērnu savstarpējās saites pētītas, novērtējot, pirmkārt, vecāku emocionālo atbalstu bērniem un palīdzību mācību un citos jautājumos; otrkārt, vecāku prasības bērnu uzvedībai; treškārt, vecāku informētību par to, kur, ar ko un kā viņu bērni pavada brīvo laiku, īpaši vakaros, un cik daudz sava brīvā laika 9.-10.klašu skolēni darba dienās un nedēļas nogalēs pavada kopā ar ģimeni.

Pētījums parāda, ka kopumā jauniešiem nav grūtību saņemt sirsnību un rūpes no saviem vecākiem, kā arī padomu mācībās vai citos jautājumos. Šajos rādītājos attiecīgi 90%, 82% un 86% skolēnu atzīmēja, ka viņiem ir viegli vai drīzāk viegli saņemt atbalstu no ģimenes. Salīdzinājumā ar dažādiem atbalsta veidiem, kas tika iekļauti pētījumā, vislielākās grūtības jauniešiem sagādā nepieciešamība pārrunāt personīgos jautājumus – nepilna trešā daļa skolēnu (27%) atzīmējuši anketās, ka viņiem tas ir ļoti grūti vai drīzāk grūti. Zēnu un meiteņu starpā, kā arī klašu grupu starpā nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības.

Izvērtējot šajā jautājumā iekļautos rādītājus integrēti, vecāku un bērnu attiecības kopumā var vērtēt kā pozitīvas un drīzāk ciešas, īpaši ņemot vērā to, ka grūtības saņemt sirsnību un rūpes no saviem vecākiem ir salīdzinoši nelielai daļai skolēnu (10%). Pētījuma ziņojuma 4.1. nodaļā ir analizēts jauniešu vērtējums saņemt dažāda veida atbalstu no saviem draugiem.

6.4.tabula. Iespēja saņemt atbalstu no vecākiem, %

Cik viegli vai grūti Tev ir saņemt no vecākiem ...?	Sirsnību un rūpes	Iespēju pārrunāt personīgus jautājumus	Padomu mācībās	Padomu citos jautājumos	Cita veida palīdzību
Ļoti grūti	2	8	5	4	2
Drīzāk grūti	8	19	12	10	7
Drīzāk viegli	34	33	32	35	30
Ļoti viegli	56	39	50	51	61

Lai iegūtu datus par vecāku prasībām savu bērnu uzvedībai, informētībai par brīvā laika pavadīšanu, kā arī sociālajiem kontaktiem ar bērnu draugiem un viņu vecākiem, jaunieši aptaujā novērtēja, cik lielā mērā viņu vecāku attieksme un rīcība atbilst dažādu indikatoru piedāvātajam raksturojumam (skat. 6.5.tabulu).

6.5.tabula. Vecāku informētība un attieksme pret bērna brīvā laika nodarbēm jauniešu skatījumā, 2008., 2010., 2012.gads, %

		Ļoti atbilst	Drīzāk atbilst	Drīzāk neatbilst	Ļoti maz atbilst
Maniem vecākiem ir svarīgi, lai es labi mācītos	2008	63	33	3	1
	2010	64	33	3	1
	2012	75	22	2	1
Mani vecāki ir noteikuši, ko es mājās drīkstu darīt un ko - nē	2008	7	24	47	22
	2010	8	27	45	21
	2012	15	33	34	18
Mani vecāki ir noteikuši, ko es drīkstu darīt ārpus mājas un ko – nē	2008	7	22	41	30
	2010	8	24	41	27
	2012	14	31	35	20
Mani vecāki ir noteikuši, cikos vakarā jābūt mājās	2008	19	28	34	19
	2010	18	30	33	19
	2012	24	34	27	15
Mani vecāki zina, ar ko es vakaros esmu kopā	2008	41	36	16	7
	2010	37	38	17	8
	2012	48	37	10	5
Mani vecāki zina, kur es esmu vakaros	2008	41	39	16	5
	2010	38	40	17	6
	2012	51	37	9	4
Mani vecāki pazīst manus draugus	2008	43	38	16	5
	2010	37	42	17	4
	2012	49	36	12	4
Mani vecāki pazīst manu draugu vecākus	2008	13	24	39	23
	2010	12	23	40	35
	2012	15	31	34	20
Mani vecāki bieži sarunājas ar manu draugu vecākiem	2008	4	12	33	51
	2010	4	10	36	51
	2012	6	16	37	41
Mani vecāki dažreiz satiekas ar draugu vecākiem, lai aprunātos	2008	4	9	28	60
	2010	3	9	27	62
	2012	5	12	28	55
Mani vecāki seko manām nodarbēm brīvajā laikā	2008	10	31	36	24
	2010	10	31	35	24
	2012	15	36	29	20

2012.gada aptaujas rezultāti liecina par izmaiņām vairākos rādītājos, kas kopumā raksturo to, ka vecāku uzraudzība pār bērniem kļūst stingrāka. Pirmkārt, kopš 2008.gada pakāpeniski pieaug to skolēnu īpatsvars, kas norāda, ka viņu vecākiem ir svarīgi, lai viņu bērns labi mācītos (atbildi „ļoti

atbilst” 2012.gadā sniedza 75%, 2010.gadā – 64% skolēnu). Veicot salīdzinājumu ar iepriekšējo gadu pētījumiem, var secināt, ka joprojām tieši bērnu sekmes skolā ir vissvarīgākās vecākiem.

Otrkārt, pieaug to skolēnu īpatsvars, kas anketā atzīmējuši, ka viņiem ļoti atbilst vai drīzāk atbilst apgalvojumi par vecāku noteiktajām prasībām savu bērnu uzvedībai un atļautajai rīcībai gan mājās, gan skolā. Ja 2010.gadā apmēram vienai trešajai daļai (32%) jauniešu bija noteikts, ko viņi drīkst un ko nedrīkst darīt mājās, tad 2012.gadā šādas prasības ir izvirzītas gandrīz pusei (45%) 9.-10.klašu skolēnu. Taču svarīgi piebilst, ka minētās atšķirības varēja ietekmēt arī izmaiņas rādītāju formulējumā – 2010.gada aptaujas anketā formulējums paredzēja, ka vecāki ir stingri noteikuši, ko bērns drīkst vai nedrīkst darīt mājās un ārpus tās. Neraugoties uz to, kopējā aina liecina, ka izmaiņas ir notikušas.

Treškārt, ir palielinājies rādītājs, kas atspoguļo to, vai vecāki zina, ar ko un kur viņu bērni ir vakaros (2010.gadā savu bērnu draugus zināja 79% vecāku, 2012.gadā – 85%). Balstoties uz skolēnu atbildēm, izriet, ka pieaudzis ir arī to vecāku īpatsvars, kas pazīst savu bērnu draugu vecākus (no 35% 2010.gadā līdz 46% 2012.gadā).

Atšķirības dzimumu starpā ir novērojamas trīs rādītājos – meiteņu vecāki biežāk ir informēti, ar ko un kur viņu meitas ir vakaros un viņi biežāk nekā zēnu vecāki pazīst savu meitu draugus. Vērtējot atšķirības iegūtajos datos atbilstoši skolēnu pārstāvētajai klašu grupai, secināms, ka jaunākās klašu grupas skolēni (9.klase) biežāk minējuši, ka vecāki ir noteikuši laiku, cikos viņiem ir jābūt mājās nekā skolēni, kas mācās 10.klasē.

Atbildes uz jautājumu par brīvā laika pavadīšanu sestdienu vakaros atklāj, ka 85% skolēnu vecāki gandrīz vienmēr vai bieži zina, kur viņu bērni pavada sestdienu vakarus. 2012.gada aptaujā šis rādītājs ir mazliet augstāks nekā 2010.gadā, lai gan iekļaujas pieļaujamās statistiskās kļūdas robežās, tāpēc šīs atšķirības nav uzskatāmas par būtiskām.

6.6.tabula. Vecāku informētība par bērna brīvā laika pavadīšanu sestdienu vakaros, 2010., 2012.gads, %

	2010.gads			2012.gads		
	Zēni	Meitenes	Kopā	Zēni	Meitenes	Kopā
Gandrīz vienmēr	55	66	61	61	71	66
Bieži	22	17	20	21	17	19
Dažreiz	15	11	13	11	7	9
Reti	5	3	4	4	3	3
Gandrīz nekad	3	3	3	3	2	3

Statistiski nozīmīgas atšķirības pastāv starp zēnu un meiteņu atbildēm, proti, meiteņu vecāku informētība par to, kur viņu meitas pavada sestdienu vakarus, ir augstāka nekā puisi vecākiem.

Jāpiebilst, ka arī citos rādītājos ir novērojama līdzīga tendence – meiteņu vecāki ir labāk informēti par savu meitu brīvā laika pavadīšanas vietām un cilvēkiem, ar ko kopā viņas pavada savu brīvo laiku.

Viens no pētījumā iekļautajiem rādītājiem, kas raksturo vecāku un bērnu savstarpējās saites, ir brīvā laika pavadīšana kopā ar vai bez vecākiem gan darba dienu vakaros, gan nedēļas nogalēs. Apmēram viena piektā daļa jeb 24% skolēnu kopā ar vecākiem pavada darba dienu vakarus (summētas atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”), savukārt reti pavada vai gandrīz nekad nepavada darba dienu vakarus kopā ar vecākiem nedaudz mazāk kā puse jeb 47% aptaujāto. Šis rādītājs nav mainījies, ja salīdzinām ar 2010.gada aptaujas rezultātiem.

Nedēļas nogales gandrīz nekad nemēdz vai reti mēdz pavadīt kopā ar vecākiem 29% jauniešu. Salīdzinājumā ar 2010.gada pētījumu šis rādītājs ir samazinājies – iepriekšējā posmā vairāk kā viena trešā daļa (36%) skolēnu gandrīz nekad nepavadīja vai reti pavadīja sestdienas un svētdienas kopā ar ģimeni. Pozitīvu atbildi (summētas atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”) uz šo jautājumu ir snieguši 42% respondentu.

Iegūto datu salīdzinājums zēnu un meiteņu starpā, kā arī 9.klašu un 10.klašu skolēnu starpā neliecina par statistiski nozīmīgām atšķirībām.

2012.gada pētījuma rezultāti apstiprina iepriekšējo posmu secinājumus – vecāki ar bērniem vairāk laika pavada kopā nedēļas nogalēs nekā darba dienās (skat. 6.7.tabulu).

6.7.tabula. Brīvais laiks kopā ar vecākiem, 2010., 2012.gads, %

		Gandrīz nekad	Reti	Dažreiz	Bieži	Gandrīz vienmēr
Darba dienās pavada brīvo laiku pēc skolas kopā ar vecākiem	2010	20	27	30	17	7
	2012	19	27	30	17	7
Nedēļas nogales pavada kopā ar vecākiem	2010	12	24	30	23	18
	2012	9	20	28	26	16

6.3. Vecāku attieksme pret atkarību izraisošo vielu lietošanu

Vecāku iespējamās attieksmes vērtējumu pret jauniešu rīcību saistībā ar atkarību izraisošo vielu lietošanu raksturo skolēnu sniegtās atbildes uz jautājumu, kāda būtu viņu vecāku reakcija, ja viņu bērns smēķētu cigaretes, piedzertos vai smēķētu marihuānu/hašišu. Ja salīdzinājumā starp 2008.gadu un 2010.gadu atsevišķos rādītājos, piemēram, par piedzeršanos, bija novērojams, ka vecāku attieksme kļūst stingrāka, tad, salīdzinot 2010.gada datus ar 2012.gada aptaujas rezultātiem,

secināms, ka vecāku attieksmes vērtējums nav mainījies – esošās nelielās izmaiņas iekļaujas statistiskās kļūdas robežās un tāpēc nav uzskatāmas par nozīmīgām.

6.8.tabula. Vecāku reakcijas vērtējums un salīdzinājums: 2006., 2008., 2010., 2012.gads, %

Ja Tu ...	Būtu pilnīgi pret			Būtu ļoti pret			Būtu diezgan pret			Viņiem būtu vienalga		
	2008	2010	2012	2008	2010	2012	2008	2010	2012	2008	2010	2012
... smēķētu cigaretes	64	68	69	18	15	16	15	14	12	3	3	3
... piedzertos	52	60	56	26	21	21	19	17	20	3	2	4
... smēķētu marihuānu/hašišu	91	88	89	6	8	6	3	4	4	1	1	1

Tāpat kā iepriekšējos gados lielākā daļa skolēnu anketās atzīmējuši tās atbildes, kas raksturo negatīvu vecāku attieksmi pret jebkādu atkarību izraisošo vielu lietošanu. Atbilstoši 2012.gada datiem 85% skolēnu vecāki būtu pilnīgi pret un ļoti pret, ja viņu bērns smēķētu cigaretes, 77% - ja viņu bērns piedzertos, 85% - ja viņu bērns smēķētu cigaretes (2010.gadā attiecīgi – 83%, 71%, 96%). Kā redzams, visnegatīvākā attieksme vecākiem būtu pret narkotisko vielu lietošanu, savukārt zemākie negatīvās attieksmes rādītāji ir attiecībā uz pārmērīgu alkoholisko dzērienu lietošanu (piedzeršanos), kas zināmā mērā atspoguļo sabiedrības viedokli par dažādu atkarību izraisošo vielu kaitīgumu veselībai un ietekmi uz sociālajiem riskiem.

Vienaldzīga attieksme pret dažādu atkarību izraisoši vielu lietošanu skolēnu vērtējumā būtu salīdzinoši nelielam vecāku īpatsvaram.

Izvērtējot šos rādītājus saistībā ar skolēnu dzimumu, nav konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības. Nelielas atšķirības ir vērojamas skolēnu vērtējumos par savu vecāku attieksmi atkarībā no klašu grupas. Kritiskākas attieksmes vērtējumus biežāk ir snieguši 9.klašu skolēni. Līdzīga tendence ir novērota arī 2010.gada pētījumā. Piemēram, 2012.gada aptaujas rezultāti rāda, ļoti negatīva attieksme pret to, ka viņu bērns piedzertos, būtu 80% 9.klašu skolēnu vecākiem un 71% 10.klašu skolēnu vecākiem (attiecīgi 2010.gada aptaujas rezultāti ir 83% un 76%). Tas nozīmē, ka, palielinoties skolēnu vecumam, ir vērojama tendence, ka vecāku attieksme pret alkohola lietošanu kļūst pielaidīgāka (mazāk stingra).

6.4. Ģimenes ietekme uz atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu

Dažādu faktoru saistība ar atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu un lietošanu ir aplūkota, izmantojot šādus atkarības vielu lietošanas indikatorus:

- 1) Smēķēšana: smēķē katru dienu (ikdienas smēķētājs) vai nesmēķē ikdienā. Kopumā ikdienas smēķētāji 9.-10.klašu skolēnu vidū ir 20%.
- 2) Alkohola lietošana dzīves laikā: ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes un ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm savas dzīves laikā. Saskaņā ar aptaujas datiem alkoholu 40 un vairāk reizes savas dzīves laikā ir lietojuši 20% jauniešu.
- 3) Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze): ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā vai nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes. Tādu jauniešu, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes savas dzīves laikā, šajā aptaujā ir 35%.
- 4) Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze: ir pamēģinājis kādu no nelegālajām atkarības vielām (marihuāna/ hašišs, amfetamīni, LSD, ekstazī, kokaīns, heroīns, halucinogēnās sēnes, inhalanti) vai nav. Saskaņā ar aptaujas datiem šīs vielas ir pamēģinājuši 22% 9. un 10.klašu skolēnu.

Ģimenes situācija skolēnu pašvērtējumā

Pētījuma rezultāti atkārtoti apliecina, ka atkarību izraisošo vielu biežāka lietošana raksturīga jauniešiem, kas nāk no nepilnām ģimenēm. Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 51% jauniešu dzīvo kopā ar abiem saviem vecākiem, ikdienā nesmēķējošo jauniešu vidū šāda situācija ir 61% jauniešu. Līdzīgi arī to vidū, kas ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, – tikai 52% šo jauniešu ir pilnas ģimenes, bet tiem, kas nav nelegālās atkarības vielas pamēģinājuši – 62% (6.9. tabula).

6.9.tabula. Ģimenes struktūra, atbildes „abi vecāki”, %

<i>Kuri no minētajiem cilvēkiem vēl dzīvo Tavās mājās?</i>	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Abi vecāki	61	51	62	52
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Abi vecāki	62	55	62	55

Vecāku izglītības līmenis savukārt neuzrāda korelāciju ar atkarību izraisošo vielu lietošanas pieredzi, jo nav vērojamas statistiski būtiskas atšķirības saistībā ar mātes vai tēva izglītības līmeni. Līdzīgi arī vecāku nodarbošanās nav saistīta ar atkarību izraisošo vielu lietošanas pieredzi, kā arī ģimenes materiālā stāvokļa pašvērtējumam nav korelācijas ar atkarību izraisošo vielu lietošanas pieredzi.

Vecāku un bērnu savstarpējās saites

Pētījums parāda, ka skolēnu vērtējumā viņiem nav lielas grūtības saņemt vecāku emocionālo atbalstu un palīdzību mācību un citos jautājumos. Tiesa, jaunieši, kas aktīvāk lieto dažādas atkarību izraisošās vielas nedaudz biežāk ir atzīmējuši, ka viņiem ir „ļoti grūti” vai „drīzāk grūti” saņemt sirsnību un rūpes no vecākiem, kā arī nedaudz biežāk viņiem ir grūtības pārrunāt personīgus jautājumus ar vecākiem, un saņemt padomu mācībās un citos jautājumos. Tomēr šīs atšķirības ir salīdzinoši nelielas (6.10. tabula).

6.10.tabula. Iespēja saņemt atbalstu no vecākiem, atbildes „ļoti grūti” un „drīzāk grūti”, %

Cik viegli vai grūti Tev ir saņemt no vecākiem ...?	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Sirsnību un rūpes	9	15	9	13
Iespēju pārrunāt personīgus jautājumus	26	33	25	32
Padomu mācībās	17	21	16	21
Padomu citos jautājumos	12	20	13	16
Cita veida palīdzību	8	12	9	9
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Sirsnību un rūpes	9	13	9	11
Iespēju pārrunāt personīgus jautājumus	26	31	25	30
Padomu mācībās	16	22	17	19
Padomu citos jautājumos	12	18	12	16
Cita veida palīdzību	9	10	9	9

Būtiskākas atšķirības parādās skolēnu atbildēs par apgalvojumiem, kuri nomēra vecāku kontroles pakāpi. Jaunieši, kas aktīvāk lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, retāk ir atzīmējuši, ka viņiem „ļoti atbilst” apgalvojumi „Mani vecāki zina, ar ko es vakaros esmu kopā”, „Mani vecāki zina, kur es esmu vakaros”, „Mani vecāki pazīst manus draugus” (6.11. tabula).

6.11.tabula. Vecāku informētība un attieksme pret bērna brīvā laika nodarbēm jauniešu skatījumā, atbildes „ļoti atbilst”, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Maniem vecākiem ir svarīgi, lai es labi mācītos	76	74	77	71
Mani vecāki ir noteikuši, ko es mājās drīkstu darīt un ko - nē	14	19	16	15
Mani vecāki ir noteikuši, ko es drīkstu darīt ārpus mājas un ko – nē	14	14	14	13
Mani vecāki ir noteikuši, cikos vakarā jābūt mājās	23	28	25	20
Mani vecāki zina, ar ko es vakaros esmu kopā	51	37	52	34
Mani vecāki zina, kur es esmu vakaros	54	37	55	34
Mani vecāki pazīst manus draugus	50	42	52	37
Mani vecāki pazīst manu draugu vecākus	17	10	17	10
Mani vecāki bieži sarunājas ar manu draugu vecākiem	6	4	6	5
Mani vecāki dažreiz satiekas ar draugu vecākiem, lai aprunātos	5	4	5	3
Mani vecāki seko manām nodarbēm brīvajā laikā	17	11	16	13

	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Maniem vecākiem ir svarīgi, lai es labi mācītos	75	75	77	73
Mani vecāki ir noteikuši, ko es mājās drīkstu darīt un ko - nē	16	14	16	15
Mani vecāki ir noteikuši, ko es drīkstu darīt ārpus mājas un ko – nē	14	12	15	13
Mani vecāki ir noteikuši, cikos vakarā jābūt mājās	25	19	26	20
Mani vecāki zina, ar ko es vakaros esmu kopā	51	37	54	37
Mani vecāki zina, kur es esmu vakaros	54	36	58	37
Mani vecāki pazīst manus draugus	51	39	53	41
Mani vecāki pazīst manu draugu vecākus	16	11	18	10
Mani vecāki bieži sarunājas ar manu draugu vecākiem	6	5	7	4
Mani vecāki dažreiz satiekas ar draugu vecākiem, lai aprunātos	5	4	5	3
Mani vecāki seko manām nodarbēm brīvajā laikā	17	11	17	12

Jauniešu, kas aktīvāk lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, vecāki ir sliktāk informēti, kur viņu bērni pavada sestdienas vakarus (pašu jauniešu vērtējumā; starpība 10-15%). Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 74% jauniešu vecāki gandrīz vienmēr vai bieži zina, kur viņu bērni pavada sestdienu vakarus, savukārt tiem jauniešiem, kas ikdienā nesmēķē – 88%. Vēl izteiktākas atšķirības ir starp tiem, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes, un pārējiem. To vidū, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes, šis rādītājs ir 75%, salīdzinoši to vidū, kas nav bijuši piedzērušies vispār vai tikai 1-2 reizes, - 90% (6.12.tabula).

6.12.tabula. Vecāku informētība par bērna brīvā laika pavadīšanu sestdienu vakaros, atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”, %

<i>Vai vecāki zina, kur Tu pavadi sestdienas vakarus?</i>	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”	88	74	88	76
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzērušanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzērušies vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzērušies trīs un vairāk reizes
Atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”	88	73	90	75

Raksturīgs, ka jaunieši, kas aktīvāk lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, retāk pavada laiku kopā ar vecākiem (6.13.tabula). Darba dienās brīvo laiku pēc skolas kopā ar vecākiem „gandrīz vienmēr” un „bieži” pavada tikai 13% ikdienas smēķētāji (tie, kas nesmēķē ikdienā – 27%). Nedēļas nogales kopā ar vecākiem „gandrīz vienmēr” un „bieži” pavada tikai 24% ikdienas smēķētāji (tie, kas nesmēķē ikdienā – 47%). Līdzīgi arī citās atkarību izraisošo vielu lietotāju grupās. Tie, kas ir bijuši piedzērušies trīs un vairāk reizes, darba dienās brīvo laiku pēc skolas kopā ar vecākiem „gandrīz vienmēr” un „bieži” pavada 15% (tie, kas nav bijuši piedzērušies vispār vai tikai 1-2 reizes, - 30%). Nedēļas nogales kopā ar vecākiem „gandrīz vienmēr” un „bieži” pavada 26% riskanto alkohola lietotāju (tie, kas nav bijuši piedzērušies vispār vai tikai 1-2 reizes, - 51%).

6.13.tabula. Brīvais laiks kopā ar vecākiem, summētas atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”, %

<i>Vai vecāki zina, kur Tu pavadi sestdienas vakarus?</i>	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
Darba dienās pavada brīvo laiku pēc skolas kopā ar vecākiem. Atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”	27	13	28	13
Nedēļas nogales pavada kopā ar vecākiem. Atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”	47	24	47	27
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzeršanās pieredze)	
	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Darba dienās pavada brīvo laiku pēc skolas kopā ar vecākiem. Atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”	27	14	30	15
Nedēļas nogales pavada kopā ar vecākiem. Atbildes „gandrīz vienmēr” un „bieži”	47	26	51	26

Vecāku attieksme pret savu bērnu atkarības vielu lietošanu

Atbildes uz jautājumu, kāda būtu viņu vecāku reakcija, ja viņu bērns smēķētu cigaretes, piedzertos vai smēķētu marihuānu/hašišu, parāda, ka jauniešu, kas intensīvāk ir lietojuši vai lieto atkarību izraisošas vielas, vecāki ir daudz pielaidīgāki vai vienaldzīgāki pret bērnu rīcību attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu (6.14.tabula). Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū tikai 42% jauniešu vecāki būtu pilnīgi pret, ka viņi smēķē cigaretes (salīdzinājumā ar tiem, kas ikdienā nesmēķē – 76%). To vidū, kam raksturīga riskanta alkohola lietošana - piedzeršanās, tikai 35% jauniešu vecāki būtu pilnīgi pret, ka viņi piedzeras (pārējiem – 66%). Attiecībā uz marihuānas vai hašiša smēķēšanu to jauniešu, kas ir pamēģinājuši nelegālās atkarību izraisošās vielas, tai skaitā, marihuānu vai hašišu, vecāki tikai 78% vecāku būtu pilnīgi pret marihuānas vai hašiša smēķēšanu (pārējiem – 93%).

6.14.tabula. Vecāku attieksmes vērtējums, %

	Smēķēšana		Nelegālo atkarības vielu lietošanas pieredze	
	Nesmēķē ikdienā	Ikdienas smēķētājs	Nav pamēģinājis	Ir pamēģinājis
<i>Kā Tu domā, kāda būtu Tavu vecāku reakcija, ja Tu smēķētu cigaretes?</i>				
Pilnīgi pret	76	42	73	54
Ļoti pret	15	21	15	19
Diezgan pret	9	29	10	21
Viņiem būtu vienalga	1	8	2	7
<i>Kā Tu domā, kāda būtu Tavu vecāku reakcija, ja Tu piedzertos?</i>				
Pilnīgi pret	60	36	60	40
Ļoti pret	20	24	20	23
Diezgan pret	17	31	17	29
Viņiem būtu vienalga	3	9	3	8
<i>Kā Tu domā, kāda būtu Tavu vecāku reakcija, ja Tu smēķētu marihuānu/ hašišu?</i>				
Pilnīgi pret	91	82	93	78
Ļoti pret	5	8	5	9
Diezgan pret	3	8	2	10
Viņiem būtu vienalga	1	2	0	3
	Alkohola lietošana dzīves laikā		Alkohola riskanta lietošana (piedzēšanās pieredze)	
<i>Kā Tu domā, kāda būtu Tavu vecāku reakcija, ja Tu smēķētu cigaretes?</i>	Ir lietojis alkoholu mazāk par 40 reizēm	Ir lietojis alkoholu 40 un vairāk reizes	Nav bijis piedzēries vispār vai 1-2 reizes	Ir bijis piedzēries trīs un vairāk reizes
Pilnīgi pret	73	52	75	57
Ļoti pret	15	22	15	18
Diezgan pret	11	20	8	20
Viņiem būtu vienalga	2	6	2	4
<i>Kā Tu domā, kāda būtu Tavu vecāku reakcija, ja Tu piedzertos?</i>				
Pilnīgi pret	61	33	66	35
Ļoti pret	20	24	18	25
Diezgan pret	16	34	14	31
Viņiem būtu vienalga	2	10	2	8
<i>Kā Tu domā, kāda būtu Tavu vecāku reakcija, ja Tu smēķētu marihuānu/ hašišu?</i>				
Pilnīgi pret	91	81	92	85
Ļoti pret	5	9	6	7
Diezgan pret	2	9	2	7
Viņiem būtu vienalga	1	2	1	1

7. REZULTĀTU KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI

Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība

Saskaņā ar 2012.gada aptaujas datiem kaut reizi savas dzīves laikā smēķējuši cigaretes ir 67% (2010.gadā – 72%) aptaujāto skolēnu, savukārt 40 reizes un vairāk to ir darījuši 26% (2010.gadā – 31%). Salīdzinot 2012.gada aptaujas rezultātus ar iepriekšējos gados veiktajiem pētījumiem, jāsecina, ka kopējais smēķēt pamēģinājušo īpatsvars 15-16 gadus veco jauniešu vidū saglabājas stabils, tomēr, vērtējot dinamiskā, var teikt, ka tam ir tendence nedaudz samazināties.

88% 15-16 gadus vecu jauniešu savā dzīvē ir pamēģinājuši alkoholu (2010.gadā - 87%). 40 un vairāk reizi savas dzīves laikā alkoholu ir lietojuši 20%, bet pēdējā mēneša laikā alkoholu ir lietojuši 52% aptaujāto. Savas dzīves laikā piedzērušies vismaz vienu reizi ir bijuši 57% skolēnu (2006.gadā – 60%, 2008.gadā – 66%), bet pēdējā mēneša laikā – 20% (2006.gadā – 25%, 2008.gadā – 26%). Tas nozīmē, ka vismaz 20% 15-16 gadus veco jauniešu raksturīga riskanta alkohola lietošana. Pēdējā mēneša laikā alu ir dzēruši 41% skolēnu, alkoholiskos kokteiļus - 38% skolēnu, vīnu – 33% skolēnu un stipros alkoholiskos dzērienus – arī 33% skolēnu.

Gan alkoholu, gan cigaretes jaunieši pirmo reizi pamēģina apmēram vienā un tajā pašā vecumā. Līdz 11 gadu vecumam pirmo reizi iedzēruši kādu alkoholisko dzērienu ir 28% skolēnu, bet pirmo cigareti izsmēķējuši – 24% (% no tiem, kas ir šīs vielas pamēģinājuši).

2012.gada aptaujas rezultāti tāpat kā iepriekšējos gados veiktie pētījumi liecina, ka nelegālā viela, ko visbiežāk jaunieši ir pamēģinājuši vismaz vienu reizi, ir marihuāna/hašišs. Šīs narkotiskās vielas ir pamēģinājuši 19% 15-16 gadus veco jauniešu (23% zēnu un 16% meiteņu). Marihuānu/hašišu jaunieši pirmo reizi pamēģina salīdzinoši vēlāk - 14-15 gadu vecumā.

Personības raksturojums un pašvērtējums

Lielākā daļa jauniešu kopumā ar sevi ir apmierināti (82%, 2010.gadā – 81%), taču arī kritiski noskaņoti - 36% jauniešu uzskata, ka viņiem nav ar ko lepoties (2010.gadā – 26%); 28% dažreiz jūtas nekam nederīgi (2010.gadā – 20%); 65% vēlētos sevi vairāk cienīt (2010.gadā – 56%). Paškritiskākas un neapmierinātākas ar sevi ir meitenes (starpība apmēram 10% robežās), īpaši tas izpaužas attieksmē pret savu ķermeni. 43% meiteņu nav apmierinātas ar savu ķermeni (zēnu vidū šis rādītājs ir 25%). 24% meiteņu neuzskata sevi par fiziski veselām un spēcīgām, zēnu vidū šis rādītājs ir 12%. Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās

atkarības vielas, biežāk ir kritiskāki pret sevi un piekrīt apgalvojumam „Dažreiz domāju, ka es neesmu pārāk labs cilvēks”.

Garīgu vai fizisku diskomfortu pēdējās nedēļas laikā arī biežāk ir jutušas meitenes. Kopumā 23% jauniešu ir atzīmējuši, ka bieži ir jutušies noskumuši un nav bijis intereses kaut ko darīt (zēni – 15%, meitenes – 31%). 14% ir bieži izjutuši saspringumu (zēni – 10%, meitenes – 19%), 13% - nervozitāti (zēni – 6%, meitenes – 20%) un 13% bieži ir bijis grūti aizmigt (zēni – 10%, meitenes – 15%). Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, nedaudz biežāk ir pakļauti tādām emocionālam diskomfortam kā nervozitāte, skumjas, intereses trūkums kaut ko darīt, enerģijas trūkums, bezcerīgums, domas par pašnāvību.

Garastāvokļa maiņas un nenosvērtība jauniešu vidū, salīdzinot 2006., 2008., 2010. un 2012.gada datus, ir nedaudz pieaugusi. Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, nedaudz biežāk pēdējās nedēļas laikā bijuši viegli aizkaitināmi, saskārušies ar nekontrolējamu dusmu uzliesmojumu, vēlējušies kaut ko lauzt, strīdējušies un uzklieguši kādam vai pat kaut ko metuši.

Kopumā 52% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot” (2010.gadā – 44%. 2008.gadā – 48%). 39% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši”. 72% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka „dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus, lai gūtu panākumus” (2010.gadā – 72%. 2008.gadā – 74%). Jaunieši, kas intensīvāk lieto dažādas atkarības vielas, biežāk piekrīt apgalvojumam „var pārkāpt lielu daļu noteikumu, ja tie nešķiet atbilstoši”, kā arī apgalvojumam „es ievēroju tos noteikumus, kurus pats gribu ievērot”. Viņi arī ir pārliecinātāki par to, ka „dažreiz ir nepieciešams pārkāpt noteikumus, lai gūtu panākumus” un arī to, ka „noteikumu ievērošana negarantē panākumus”.

Pētījuma rezultāti parāda, ka daļai skolēnu nav raksturīga normatīva domāšana, un noteiktās situācijās viņi ir gatavi kādas sabiedrības normas pārkāpt. No vienas puses, tas liecina par radošumu, individuālismu un patstāvīgu domāšanu. No otras puses, tas paaugstina arī atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas iespējamību, jo sabiedrības normas nav pietiekoši spēcīga barjera, kas no tā atturētu.

Satraucošu pārdzīvojumu pieredze

Daudzi jaunieši savā dzīves pieredzē ir saskārušies ar dažādiem satraucošiem un traumatiskiem pārdzīvojumiem, kas var paaugstināt iespējamību pamēģināt un lietot atkarību izraisošas vielas. Aptaujas dati liecina, vairāk kā puse skolēnu (51%) ir nopietni sastrīdējušies ar

vecākiem, 25% jauniešu ir piedzīvojuši vecāku šķiršanos, 32% ir bijuši smaga vecāku strīda liecinieki, 15% jauniešu vecāki ir zaudējuši darbu. Ar vardarbību savās mājās saskārušies 9% jauniešu.

Jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas, biežāk ir saskārušies ar dažādiem satraucošiem notikumiem savā dzīvē (starpība apmēram 10-20%). Būtiski, ka viņi biežāk ir saskārušies arī ar vecāku šķiršanos.

No visiem aptaujātajiem jauniešiem 27% ir domājuši par pašnāvību, un 11% ir nopietni apsvēruši iespēju izdarīt pašnāvību. Biežāk par pašnāvību domājušas ir meitenes (zēni – 16%, meitenes – 35%), kā arī jaunieši, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, un ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas.

Attiecību pārtraukšanu ar draugu vai draudzeni pārdzīvojuši viena trešdaļa jauniešu (36%). Jauniešu vidū, kas biežāk lieto atkarības vielas – cigaretes, alkoholu, un ir pamēģinājuši nelegālās atkarības vielas, šis rādītājs pārsniedz 50%.

Brīvā laika pavadīšana

15-16 gadīgiem jauniešiem raksturīgākais laika pavadīšanas veids ir ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes (šādi savu laiku četras un vairāk reizes nedēļā pavada 54% jauniešu). Jaunieši, kas aktīvi lieto atkarību izraisošās vielas, ievērojami biežāk pavada laiku ar draugiem bez pieaugušo klātbūtnes (starpība 20-30%). Salīdzinoši bieži jaunieši iet arī uz kino un dodas uz kafejnīcām. Ar sportu vai citām fiziskām aktivitātēm biežāk nodarbojas zēni (gandrīz katru dienu – 32% zēnu un 14% meiteņu).

Aptaujas dati pilnībā apstiprina to, ka paaugstināts risks saskarties ar atkarības vielu lietošanu un deviantu uzvedību ir tiem jauniešiem, kas vakarus pavada ārpus mājas. Saskaņā ar aptaujas datiem visus vakarus lielākoties mājās pavada 17% jauniešu (nemaz vai vienreiz bijuši ārpus mājas pēdējās nedēļas laikā). Vairāk kā vienu reizi pēc desmitiem vakarā atgriezušies mājās ir 38% jauniešu, bet pēc pusnakts pēdējās nedēļas laikā vairāk kā vienu reizi atgriezušies mājās ir 12% jauniešu.

Devianta uzvedība un vardarbība jauniešu vidū

Noziedzīgas darbības aptaujātie skolu jaunieši ir veikuši salīdzinoši maz, un kopumā šim rādītājam ir tendence samazināties. Visbiežāk sastopamā darbība ir bijis vandālisms – nepiederošu lietu sabojāšana un demolēšana, kurā iesaistījušies 11% skolēnu (2010.gadā – 12%). Nopietnus

pārkāpumus (kaut ko nozaga, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes, pielietoja fizisku spēku, lai nozagtu vai nolauptu, ielauzās ēkā vai mašīnā, lai zagtu) ir veikuši 1-2% skolēnu. Devianta uzvedība vairāk raksturīga jauniešiem, kas aktīvi lieto atkarību izraisošās vielas.

Salīdzinoši biežāk sastopama jauniešu vidū ir vardarbība – iesišana ar dūri, ieplaukāšana, iesperšana. Pēdējo 12 mēnešu laikā vismaz reizi kādam ar dūri ir iesītuši 44% jauniešu, vismaz reizi notriekuši kādu no kājām ir 31% jauniešu, vismaz reizi kādam iespēruši ir 41% jauniešu, vismaz reizi kādu ieplaukājuši vai iebelzuši kādam ir 46% jauniešu. Vardarbības izpausmes biežāk sastopamas ir zēnu vidū. Jāatzīmē, ka zēni biežāk arī attaisno vardarbīgu uzvedību nekā meitenes. Piemēram, apgalvojumam „Dažreiz izveidojas situācijas, kas attaisno sišanu otram cilvēkam vai viņa piekaušanu” piekrīt 43% meiteņu un 65% zēnu. Apgalvojumam „Ja kāds slikti izturas pret mani, es domāju, ka ir attaisnojama viņa piekaušana vai sišana”, piekrīt 15% meiteņu un 35% zēnu. 7% jauniešu (8% zēnu un 6% meiteņu) pēdējo 12 mēnešu laikā paši ir bijuši fiziskas vardarbības upuri.

Vardarbīgas darbības biežāk veikuši atkarību izraisošo vielu aktīvākie lietotāji.

Attiecības ar vienaudžiem un to ietekme

Pētījuma dati parāda spēcīgu tendenci, ka tiem jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, draugu vidū arī biežāk ir sastopami atkarību izraisošo vielu aktīvi lietotāji. Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 73% ir norādījuši, ka vairums vai gandrīz visi viņu draugi smēķē cigaretes. Tiem, kas ikdienā nesmēķē, tikai 26% vairums vai gandrīz visi viņu draugi smēķē cigaretes. Līdzīgi ir ar alkohola lietošanu un piedzeršanos, kā arī marihuānas un hašiša smēķēšanu.

Jaunieši, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, salīdzinoši nedaudz biežāk izjūt un arī aptaujā atzīst vienaudžu grupas spiedienu lietot tās.

Atkarību izraisošo vielu pamēģināšana un lietošana ir cieši saistīta arī ar ciešāku saskarsmi ar draugiem, kā arī aktīvāku socializēšanos interneta vidē – sava viedokļa paušanu internetā, saziņu ar draugiem, iepazīšanos ar svešiniekiem.

Jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, draugu vidū biežāk ir tādi, kas ir nozaguši kaut ko, kas maksāja vairāk nekā 3 kino biļetes, tādi, kas bojājuši vai demolējuši lietas, kas viņiem nepieder, tādi, kas uzsāk kautiņu vai meklē iegāsti kautiņam (starpība vidēji 10-15%).

Skolas vide un attieksme pret mācībām

Jauniešiem, kas aktīvāk lieto atkarību izraisošās vielas, raksturīgs, ka viņi savas sekmes skolā vērtē nedaudz zemāk (starpība 10%), to apliecina arī skolēnu sekmju novērtējums matemātikā. Vienlaicīgi šie jaunieši ir arī mazāk motivēti mācīties, ko apliecina tas, ka viņi biežāk piekrīt

apgalvojumam „man mācības ir apnikušas”, viņi biežāk neapmeklē skolu bez attaisnojoša iemesla, kā arī mājas darbu veikšanai velta mazāk laika. Šajā grupā mājas darbus vispār nepilda apmēram 10% skolēnu.

Ģimenes situācija un vecāku informētība par bērnu brīvā laika pavadīšanas veidiem

Atkarību izraisošo vielu biežāka lietošana raksturīga jauniešiem, kas nāk no nepilnām ģimenēm, kurās vecākiem ir mazāk iespēju bērnu gaitām izsekot un tos pieskatīt brīvajā laikā. Jaunieši, kas aktīvāk lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, retāk pavada laiku kopā ar vecākiem. Likumsakarīgi, jauniešu, kas aktīvāk lieto dažādas atkarību izraisošās vielas, vecāki ir sliktāk informēti, ko viņu bērni dara vakaros un kas ir viņu bērnu draugi. Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū 74% jauniešu vecāki gandrīz vienmēr vai bieži zina, kur viņu bērni pavada sestdienu vakarus, savukārt tiem jauniešiem, kas ikdienā nesmēķē – 88%.

Jauniešu, kas intensīvāk ir lietojuši vai lieto atkarību izraisošās vielas, vecāki (pašu jauniešu vērtējumā) ir arī daudz pielaidīgāki vai vienaldzīgāki pret bērnu rīcību attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu. Piemēram, ikdienas smēķētāju vidū tikai 42% jauniešu vecāki būtu pilnīgi pret, ka viņi smēķē cigaretes (salīdzinājumā ar tiem, kas ikdienā nesmēķē – 76%).

Vecāku izglītības līmenis, vecāku nodarbošanās, kā arī ģimenes materiālā stāvokļa pašvērtējumam neuzrāda ciešu korelāciju ar atkarību izraisošo vielu lietošanas pieredzi.

Kopumā 2012.gada aptaujas rezultāti parāda līdzīgas tendences kā iepriekšējos pētījuma posmos 2010., 2008. un 2006.gadā, bet vērojamas arī nelielas atšķirības. Galvenie ikdienas smēķēšanas, biežas alkohola lietošanas un nelegālo atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas riska faktori ir saistīti ar satraucošu pārdzīvojumu pieredzi, brīvā laika pavadīšanu bez vecāku uzraudzības un draugu – vienaudžu ietekmi. Atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas un lietošanas risks ir lielāks tiem jauniešiem, kam raksturīga agresivitāte un vardarbība.

Galvenie aizsargājošie faktori, kas samazina varbūtību kļūt par ikdienas smēķētāju, riskantu alkohola lietotāju un nelegālo atkarības vielu lietotāju, ir brīvā laika pavadīšana ar vecākiem vai draugiem, kas nesmēķē ikdienā un neatļauj piedzerties vai pamēģināt nelegālās atkarības vielas, vecāku un draugu kritiska attieksme pret atkarību izraisošo vielu lietošanu, saskanīga sadzīve ģimenē (bez vecāku strīdiem vai šķiršanās), vakaru pavadīšana mājās, kā arī pozitīvi motivēta attieksme pret mācībām un skolu.